

Imunitní systém ve zdraví a nemoci

Hrazeno z projektu MUNI 3.2.1, realizovaném v rámci Národního programu obnovy pro oblast vysokých škol pro roky 2022-2024, reg. číslo NPO_MUNI_MSMT-16606/2022.

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Úvod (principy, buňky, tkáně)

Mgr. Pavel Dobeš, Ph.D.

Imunologie

Imunologie (někdy též imunobiologie) je vědní disciplína zabývající se zkoumáním imunitního systému.

- není pouze součástí medicíny, ale zasahuje do mnoha dalších oblastí (molekulární biologie, imunologie nádorů, protiinfekční biologie a další)
- od teorie, přes její experimentální průkaz až po praktické využití

Imunitní systém a jeho funkce

- patří mezi základní regulační systémy v organismu spolu s nervovým a endokrinním systémem
- zajišťuje udržování celistvosti a homeostázy v organismu
- chrání organismus před vnějšími i vnitřními škodlivými faktory
- je jím zajištěna:

Obranyschopnost

- rozpoznání a ochrana proti vnějším škodlivinám (parazitě, bakterie, produkty patogenů a další)

Autotolerance

- rozpoznávání vlastních tkání a udržování tolerance vůči nim

Imunitní dohled

- rozpoznání poškození vlastních tkání (vnitřní škodlivé faktory) a jejich odstranění (např. staré nebo infikované buňky)

Rozdělení imunitního systému

Nespecifická imunita (inátní, vrozená)

- rychlá
- funguje od narození
- není závislá na předchozím styku s antigenem
- bariéry anatomické (kutikula, kůže), fyziologické (teplota, pH), fagocytární a zánětlivé

Specifická imunita (adaptivní, získaná)

- k její aktivaci dochází později
- objevuje se až po prvním styku s antigenem
- specifické rozpoznání a reakce na antigen (protilátky, receptory), imunitní paměť (lymfocyty)

Rozdělení imunitního systému

Humorální imunita (látková)

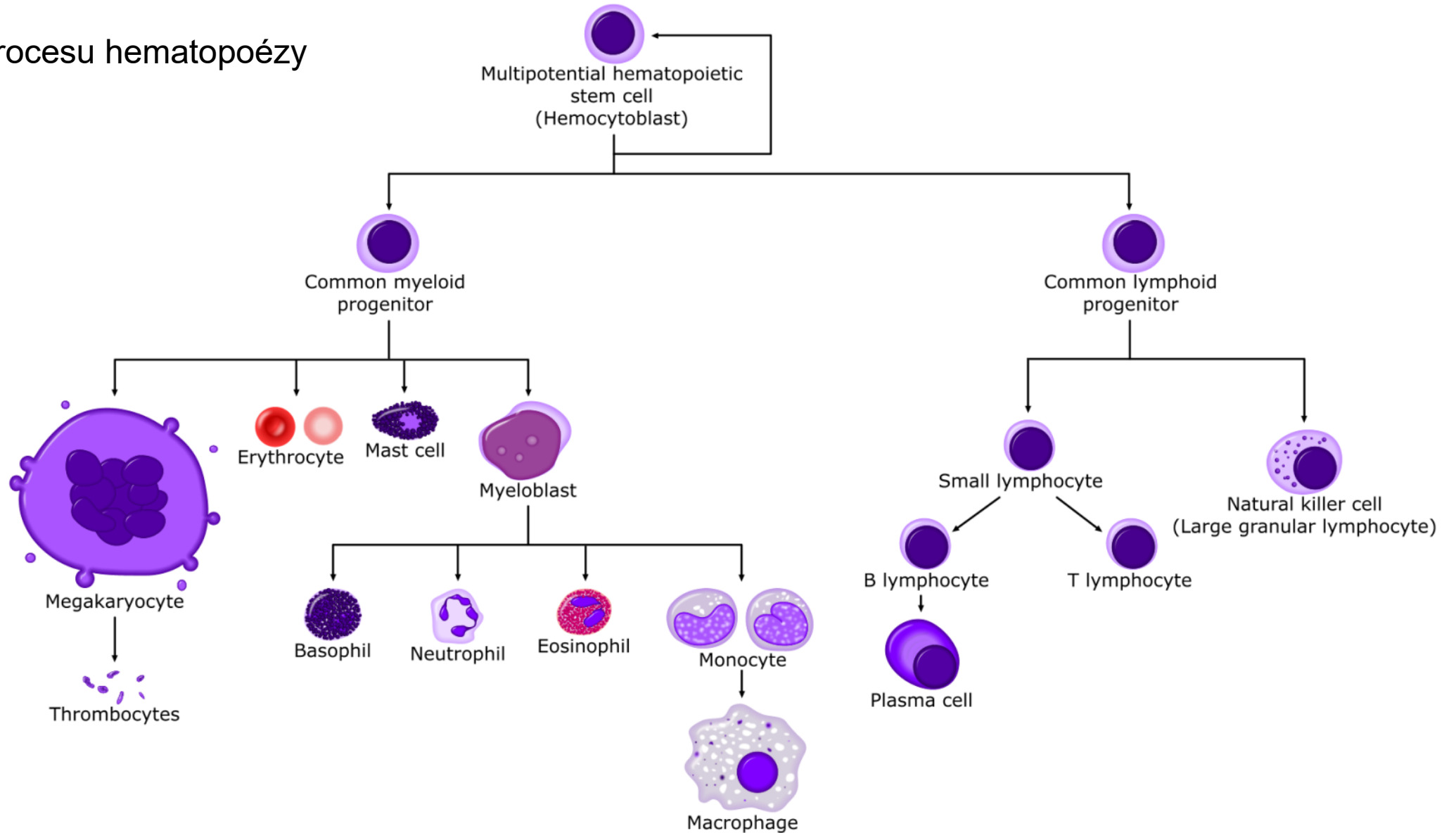
- zprostředkovávána rozpustnými molekulami
- nespecifické složky (antimikrobiální peptidy, komplement)
- specifické složky (protilátky)

Buněčná imunita

- zprostředkovávána imunitními buňkami (hemocyty, leukocyty)
- nespecifické složky (makrofágy)
- specifické složky (lymfocyty)

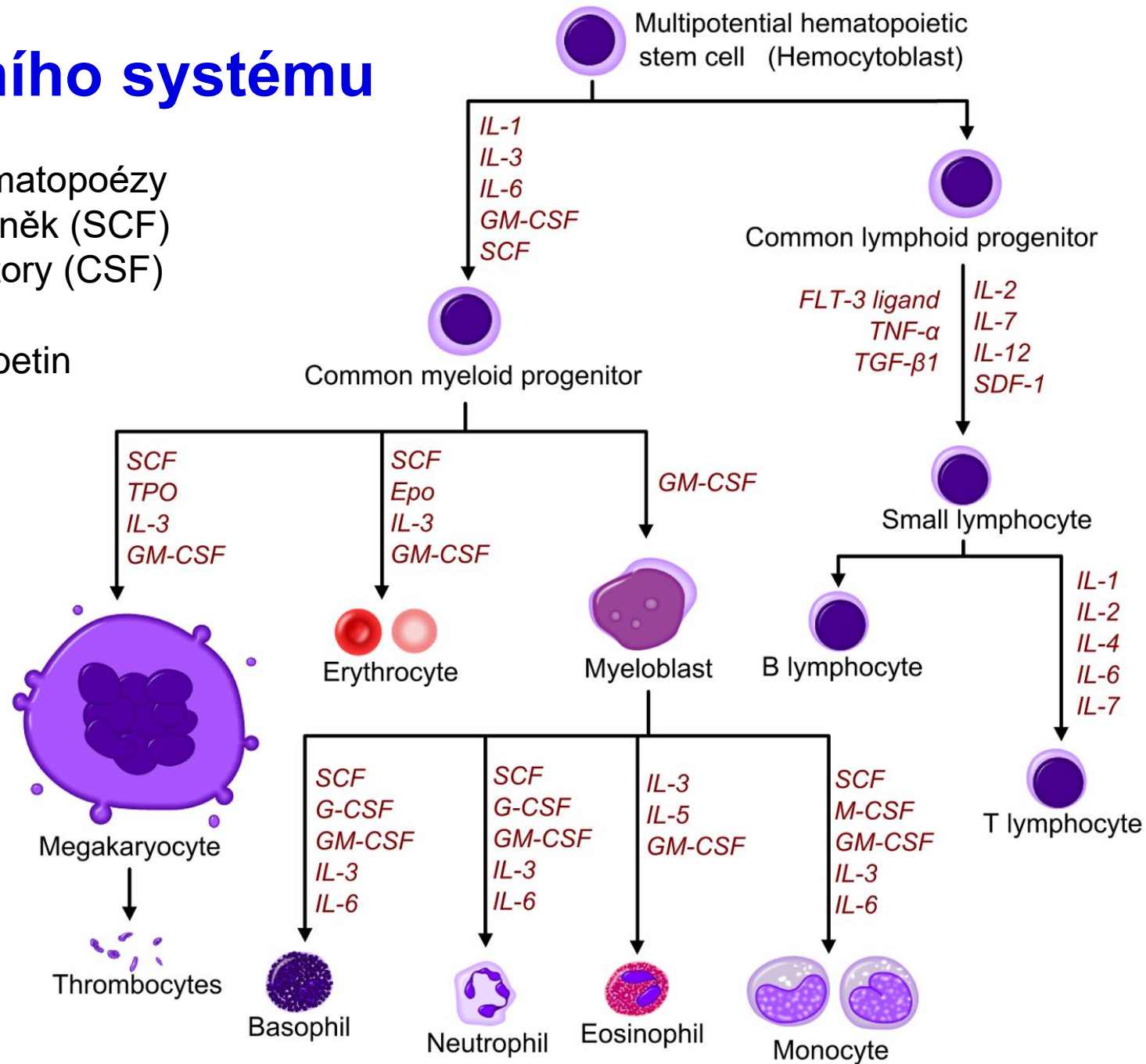
Buňky imunitního systému

- vznikají v procesu hematopoézy

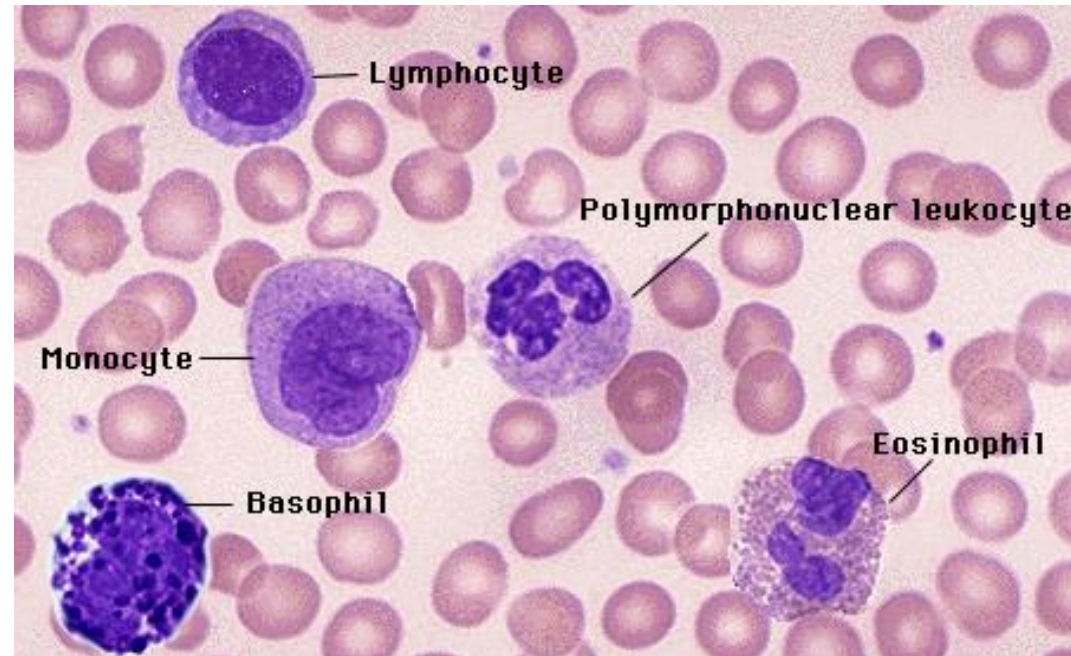
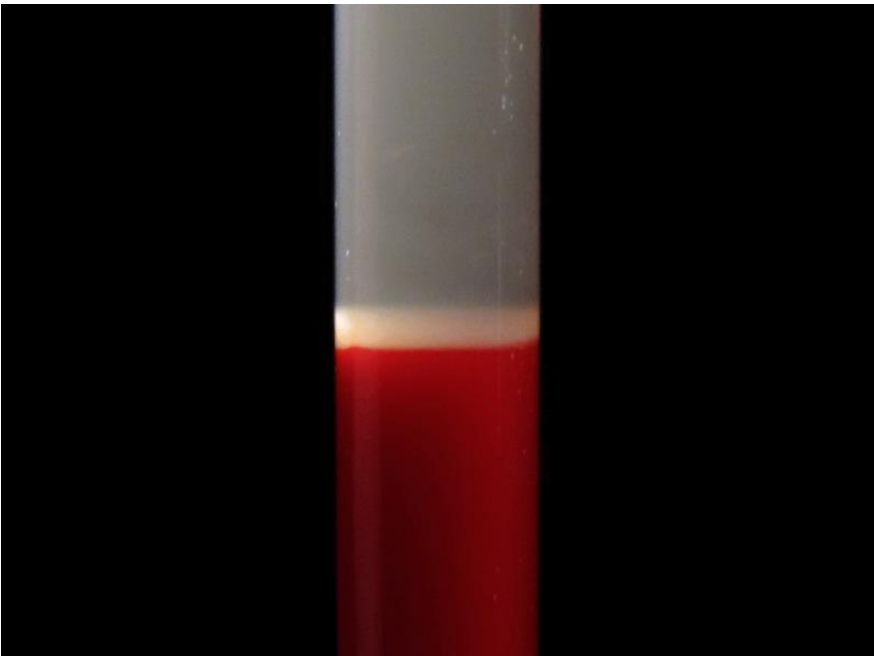
Buňky imunitního systému

- vznikají v procesu hematopoézy
- faktory kmenových buněk (SCF)
- kolonie stimulující faktory (CSF)
- interleukiny (IL)
- erythropoetin, trombopoetin

Buňky imunitního systému

- v krvi nazývány jako bílé krvinky neboli leukocyty (WBC = *white blood cells*)
- u průměrného dospělého člověka najdeme $4 - 9 \times 10^3$ leukocytů na μl krve (nezávislé na pohlaví)
- podle ne/přítomnosti specificky barvitelných granul je dělíme na **granulocyty** a **agranulocyty**
- **krevní obraz** hodnotí jejich množství
- **krevní diferenciál** určuje procentuální zastoupení jednotlivých typů leukocytů
- rozlišení jednotlivých buněk podle velikosti, tvaru a segmentace jádra, granularity cytoplazmy na krevním roztěru
- rozlišení pomocí využití povrchových markerů (antigenní znaky, **CD systém** = Cluster of Differentiation) > identifikace pomocí protilátek (imunofenotypizace)

Buňky imunitního systému

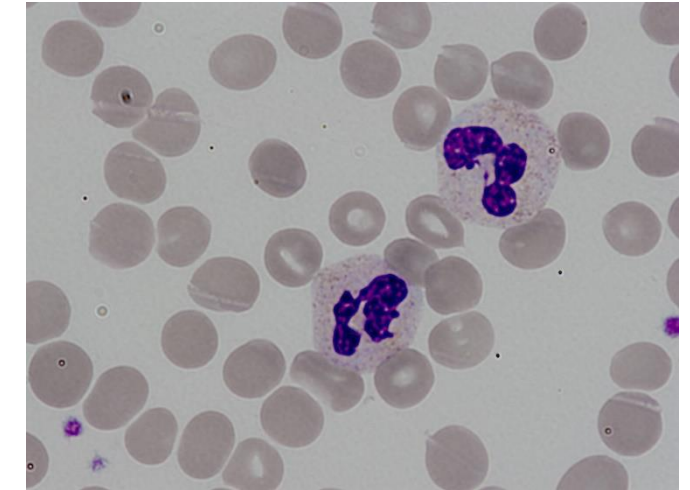
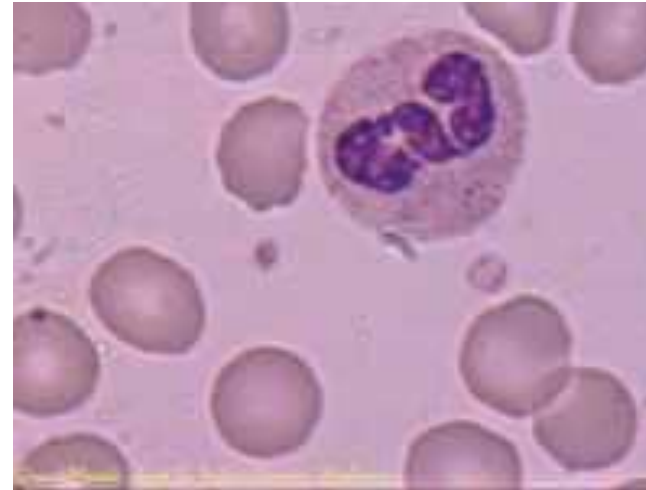
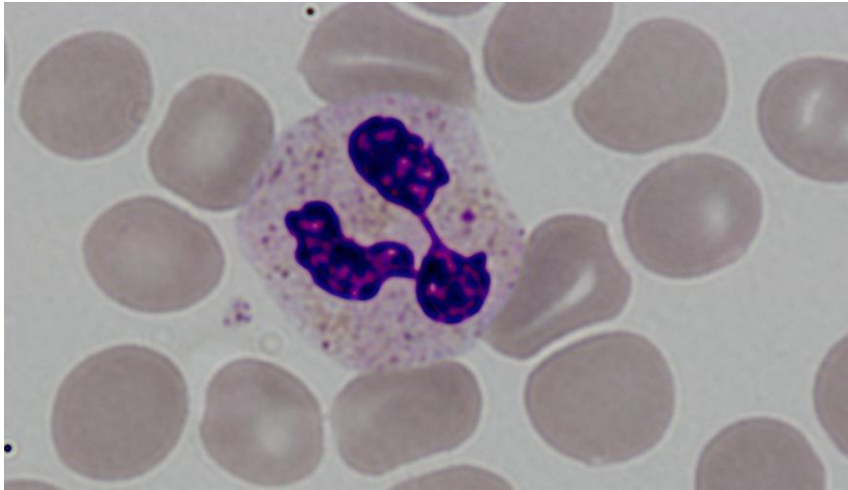
- CD systém (Cluster of Differentiation)

Vybrané povrchové molekuly charakteristické pro různé typy leukocytů (“markery” jednotlivých typů)

Buněčný typ	Charakteristické povrchové molekuly
Leukocyty (všechny)	CD53, CD45, CD43
Hematopoetické prekurzory	CD34, CD117, CD137
T lymfocyty	CD2, CD3, CD5, CD6, CD7, CD27, CD28, CD96, TCR
T pomocné lymfocyty	CD4
T cytotoxické lymfocyty	CD8
B lymfocyty	CD19, CD20, CD22, CD37, CD39, CD40, CD79, BCR
Pre-B lymfocyty	CD9, CD10, CD138
Plasmatické buňky	CD28, CD138
NK buňky	CD2, CD11b, CD16b, CD56, CD57, CD94, CD158
Neutrofilní granulocyty	CD11b, CD15, CD87
Monocyty	CD14, CD33, CD64, CD87, CD89
Dendritické buňky	CD83, CD86, CD205, CD206, CD207, CD208, CD209

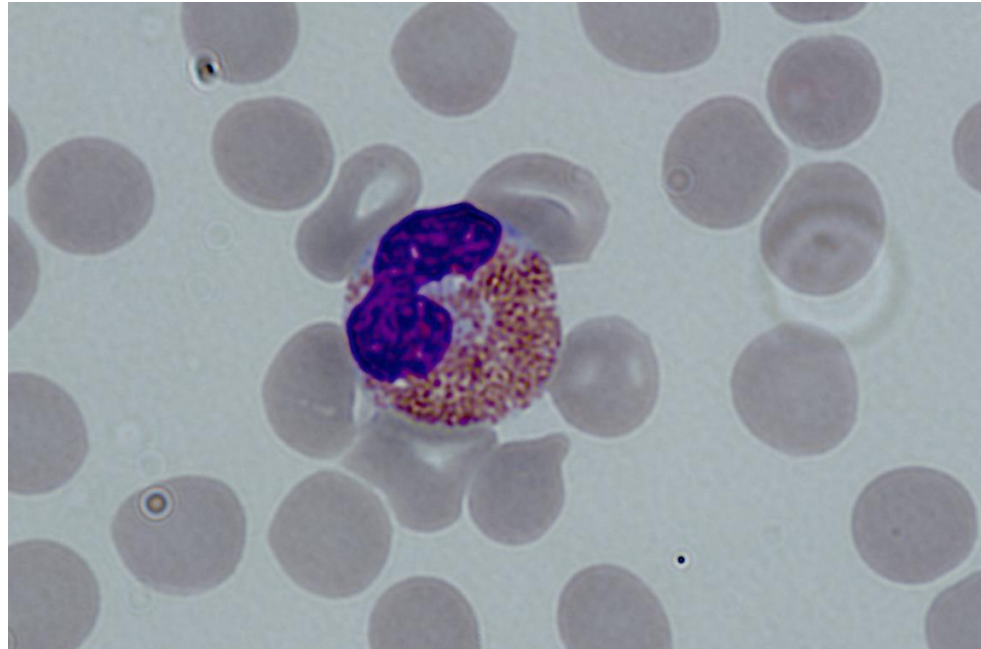
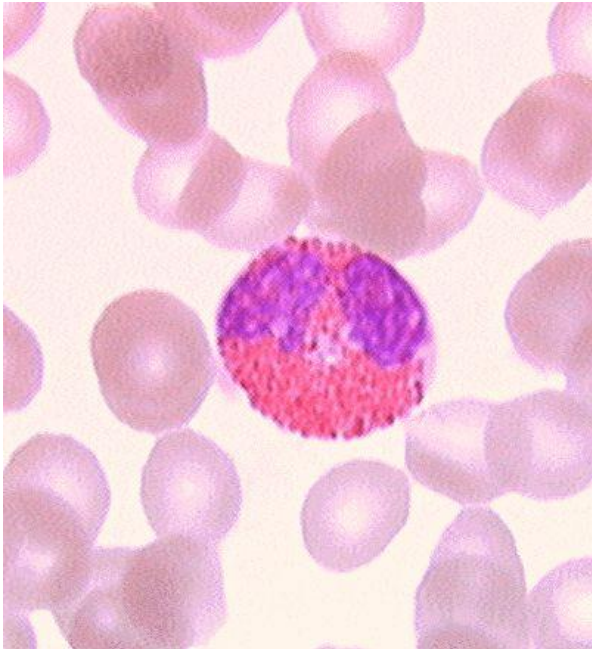
Neutrofily

- jinak označované jako polymorfonukleární leukocyty nebo mikrofágy
- 10 - 12 μm , lidský krevní diferenciál 60 - 70 % (myš 5 - 34 %)
- charakteristické segmentované jádro (tyčka > segmentace během stárnutí; Hynkovo číslo)
- třetina granul azurofilních (primární lyzozomy) a dvě třetiny granula specifická
- obrana proti extracelulárním bakteriím prostřednictvím fagocytózy (oxidativní vzplanutí) a NETózy
- nízká úroveň proteosyntézy, glykogen v cytoplasmě > přežívají i v anaerobním prostředí
- 6 - 7 hodin v oběhu, v tkáních je poločas života 1 - 4 dny
- receptory pro Fc fragment IgG (Fc γ R), složky komplementu C3b, C5a a C3a, Toll-like receptor (TLR), receptory pro hematopoetické stimulační faktory (např. GM-CSF nebo G-CSF)
- nepatří mezi antigen prezentující buňky (APC)

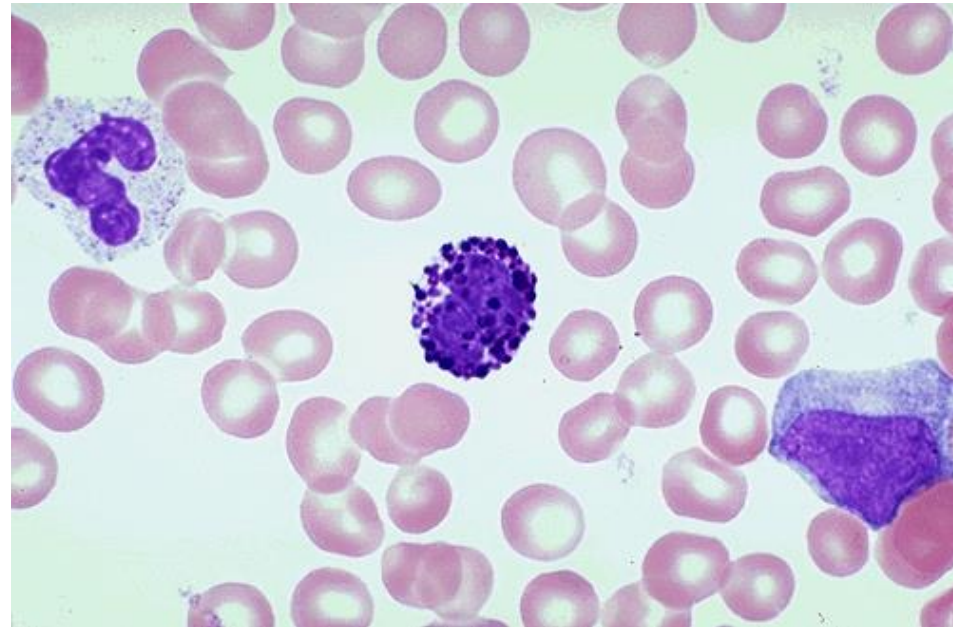
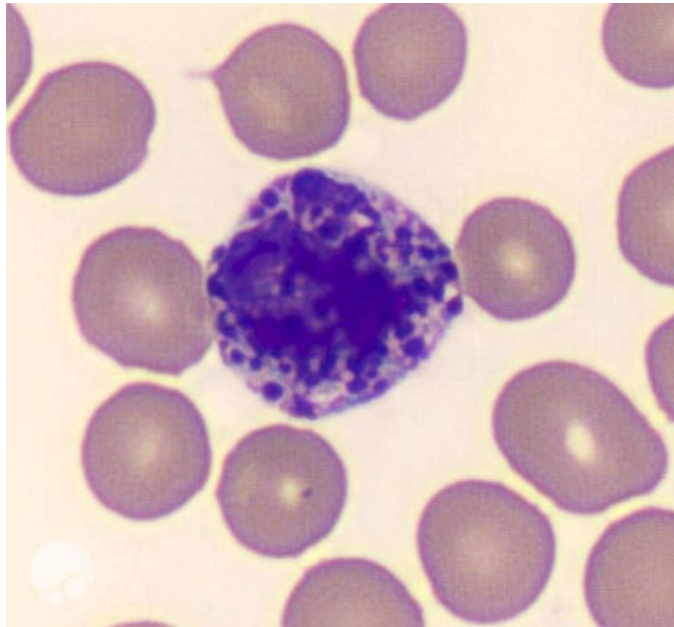
Eosinofily

- 12 - 14 μm , lidský krevní diferenciál 2 - 4 %
- jádro ze dvou segmentů (brýlovité)
- cihlově červená až tmavě růžová granula v cytoplazmě, větší než u neutrofilů
- účast při alergických reakcích (fagocytují komplex alergen-protilátka) a při ochraně proti parazitům (aktivní látky uložené v granulech)
- granula obsahují hlavní bazický protein (bílkovina s výrazným zastoupením argininu)
- málo vyvinutý proteosyntetický aparát
- 6 - 12 hodin v krvi, v tkáních několik dní
- receptory pro imunoglobuliny IgE a IgG ($\text{Fc}\epsilon\text{R}$ pro různě afinní IgE a $\text{Fc}\gamma\text{R}$), hematopoetické stimulační faktory

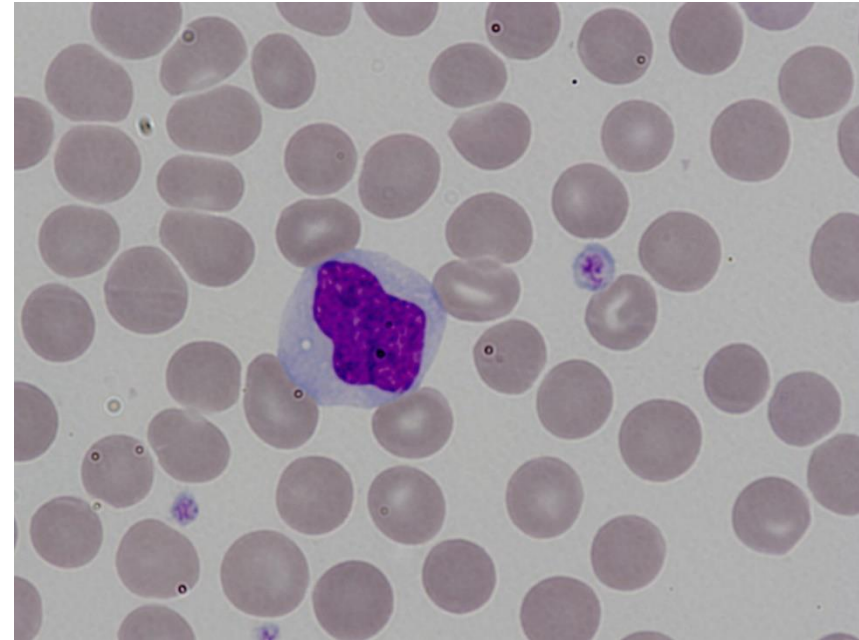
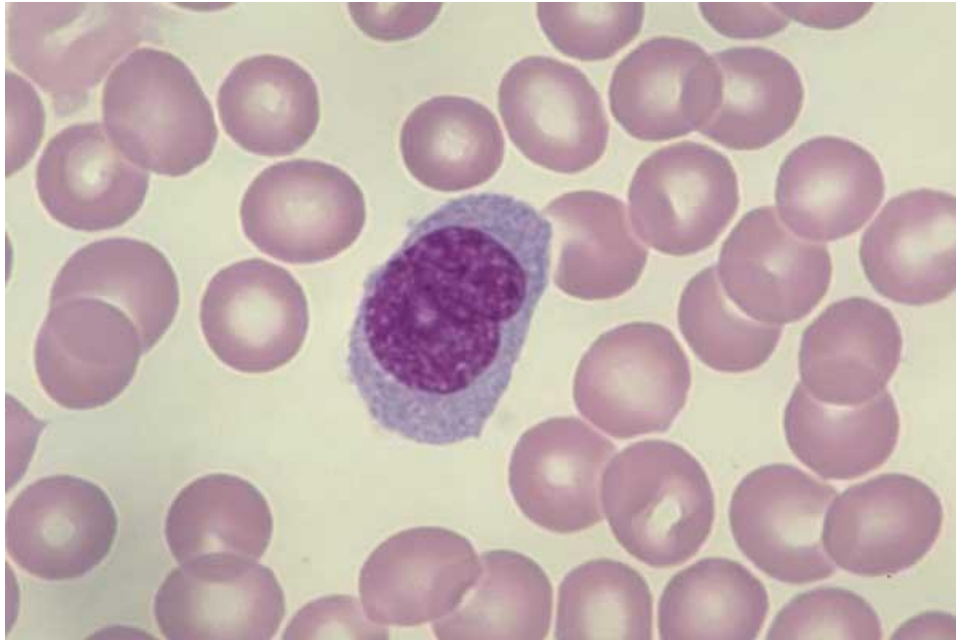
Bazofily

- 9 - 10 μm , lidský krevní diferenciál 0 - 1 %
- esovité, někdy laločnaté jádro obvykle překryté granulami
- podobností s žírnými buňkami (jiný prekurzor v kostní dřeni)
- účastní se alergických reakcí
- hlavními komponentami specifických granul jsou histamin (vazodilatace) a heparin (koagulace)
- v oběhu žijí asi jeden den, maximálně týden
- vysokoafinní $\text{Fc}\epsilon\text{R}$

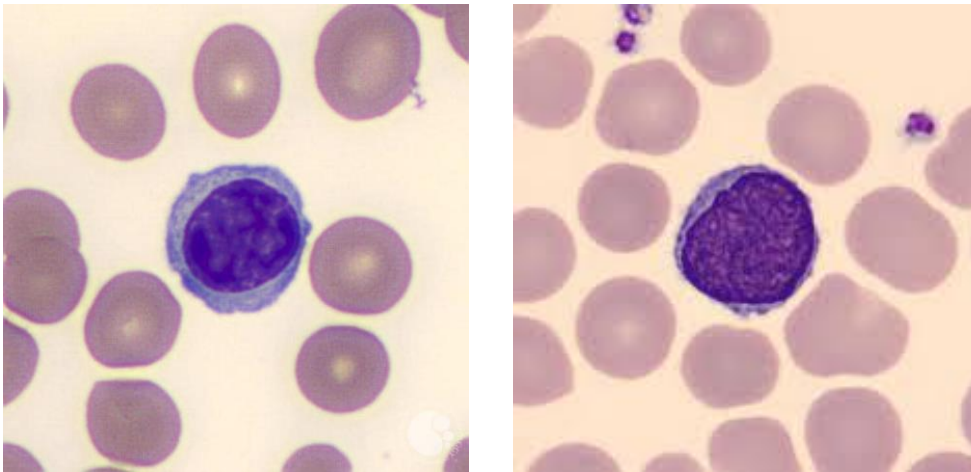
Monocyty / Makrofágy

- 12 - 20 μm , lidský krevní diferenciál 3 - 8 %
- jádro oválného až ledvinovitého tvaru (oproti lymfocytům méně kondenzovaný chromatin)
- cytoplazma obsahuje jemná azurofilní granula (lyzozomy), specifická granula zde nejsou ([agranulocyty](#))
- zodpovědné za fagocytózu a prezentaci antigenu ([antigen prezentující buňky, APC](#))
- poločas setrvání monocytů v krvi je 12 - 100 hodin > přechod do tkání > [makrofágy](#) (Kupfferovy buňky, alveolární makrofágy, osteoklasty, mikroglie a další) doba života i několik měsíců
- Fc γ R, složky komplementu C3b, na povrchu také komplexy MHCII třídy

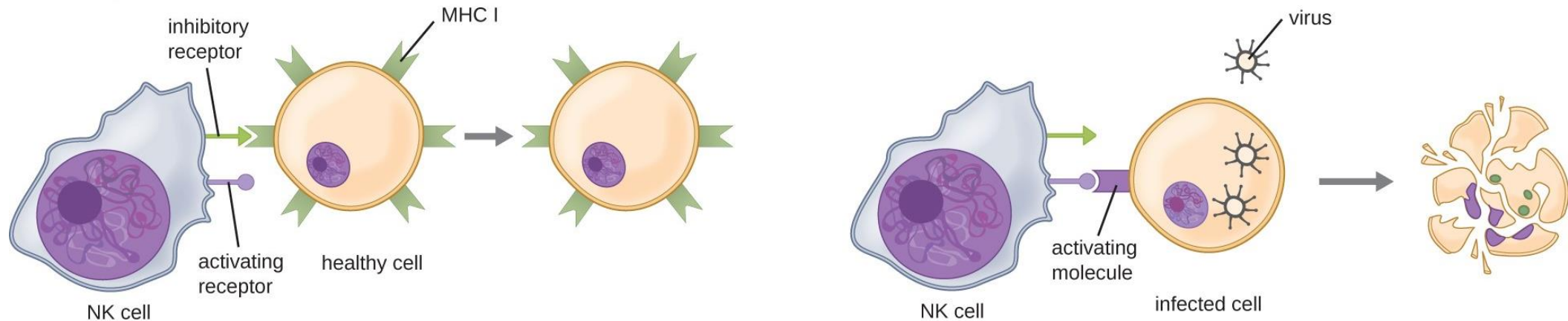
Lymfocyty

- 6 - 8 μm , lidský krevní diferenciál 24 - 40 % (myš 60 - 95 %)
- jádro kulaté prakticky vyplňující celou buňku, cytoplazma se v krevních nátěrech jen jako světle modrý úzký lem okolo jádra
- žijí několik měsíců, paměťové buňky diferencované z T- nebo B-ly roky
- T- a B-ly nejsou ve světelném mikroskopu rozlišitelné, je potřeba specifické značení
- vznik v kostní dřeni > diferenciace v primární lymfatických orgánech (optimální afinita k vlastním MHC a jimi prezentovaným peptidům) > sekundární lymfatické orgány
- T-ly buněčná imunita – pomocné (CD4+, podporují aktivitu makrofágů a B-ly), cytotoxické (CD8+)
- B-ly látková imunita – konečným stádiem jsou plazmatické buňky produkující protilátky a paměťové B-ly

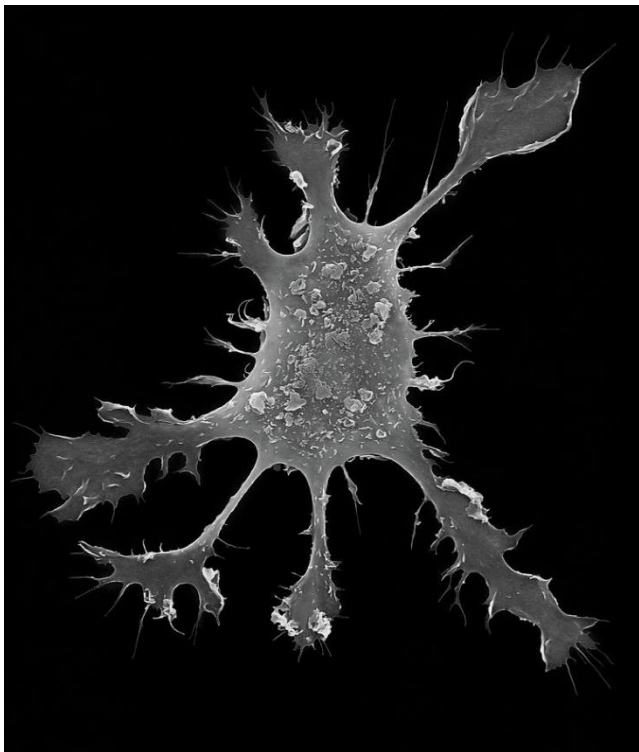
NK buňky (Natural killers, přirození zabíječi)

- 12 - 14 μm (subpopulace lymfocytů, 15 - 20 % lymfocytů), převážně v periferní krvi
- velké granulární lymfocyty
- jsou součástí přirozené imunity
- zajišťují hlavní část cytotoxické buněčné imunity
- schopny rychle zabít některé nádorové buňky a buňky infikované virem
- granula obsahující perforin a jiné granzymy, produkují cytokiny IFN- γ , IL-3 a další
- nemají antigenně specifické receptory a rozpoznávají buňky mající na povrchu málo MHC I
- důležité také v regulaci adaptivní imunity (ovlivnění aktivity cytotoxických T-ly a dendritických buněk)

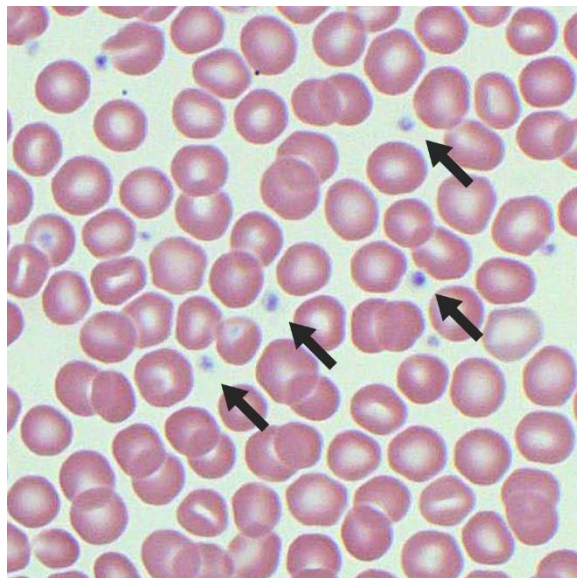
Dendritické buňky

- v cirkulaci tvoří cca 1 % všech mononukleárních buněk (lymfocyty, monocyty, progenitorové buňky)
- nepravidelné jádro, charakteristické membránové výběžky
- přítomné ve všech tkáních organismu, nejvíce v kůži
- fagocytující buňky patřící mezi **antigen prezentující buňky** (APC) > po pohlcení antigenu přechází do sekundárních lymfatických orgánů > stimulují naivní T- a B-ly (propojují nespecifickou a specifickou imunitu)
- Toll-like receptory (TLR), manózoové receptory, FcγR, FcεR a receptory pro C3b

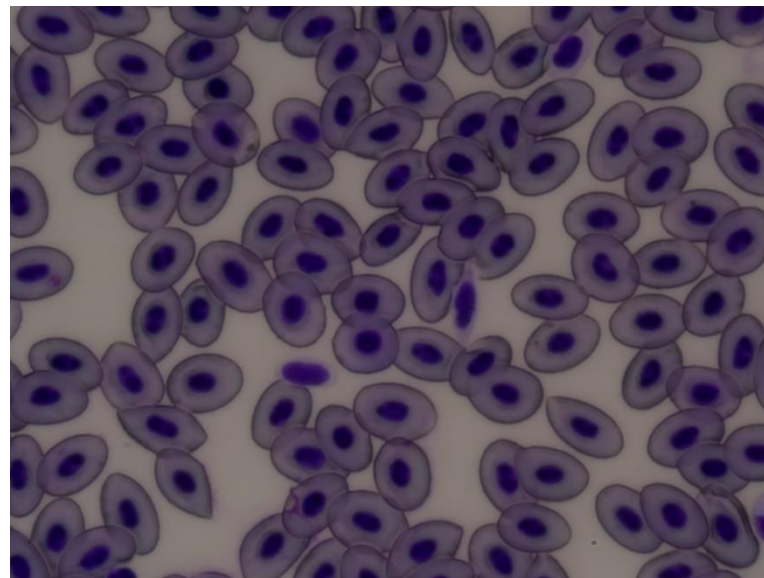

Trombocyty (krevní destičky)

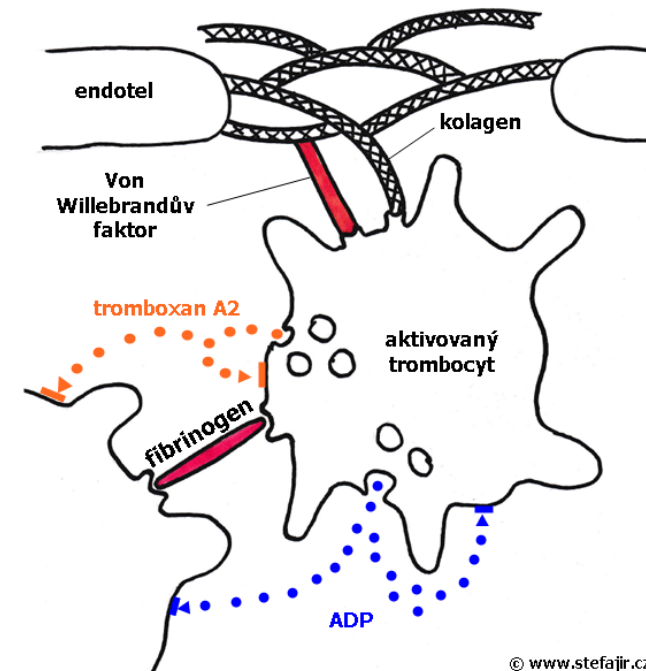
- 2 - 4 μm , 250 000 - 400 000 na μl krve
- lidské trombocyty jsou bezjaderné okrsky cytoplazmy vznikající odškrcením z megakaryocytu v kostní dřeni
- nemají funkční proteosyntetický aparát, žijí krátce cca 10 dní > pohlceny endotelem cév
- obsahují velké množství granul s glykogenem a fibrinogenem
- produkty trombocytů se uplatňují při vazokonstrikci v místě poranění, hemokoagulaci a následné reparaci poraněné cévy

lidské erythrocyty a trombocyty

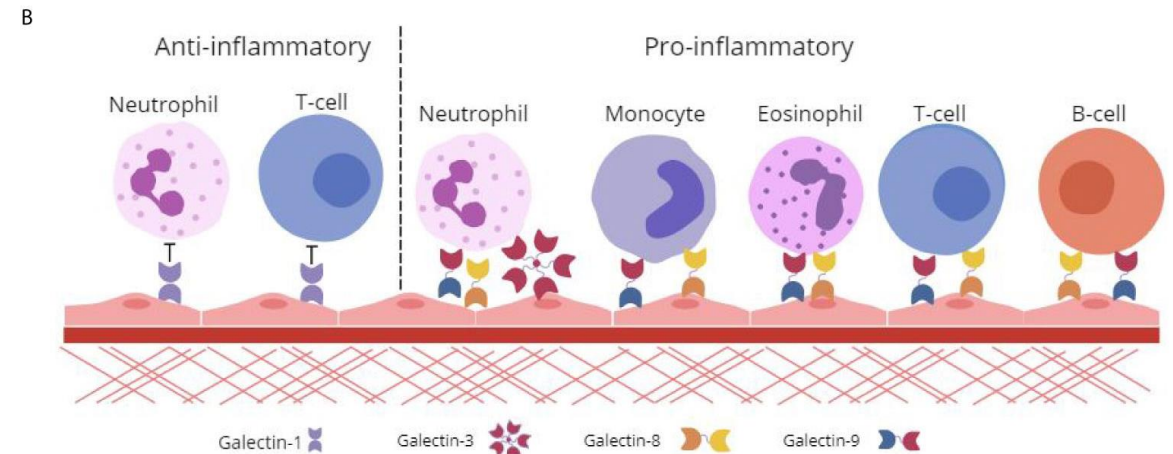
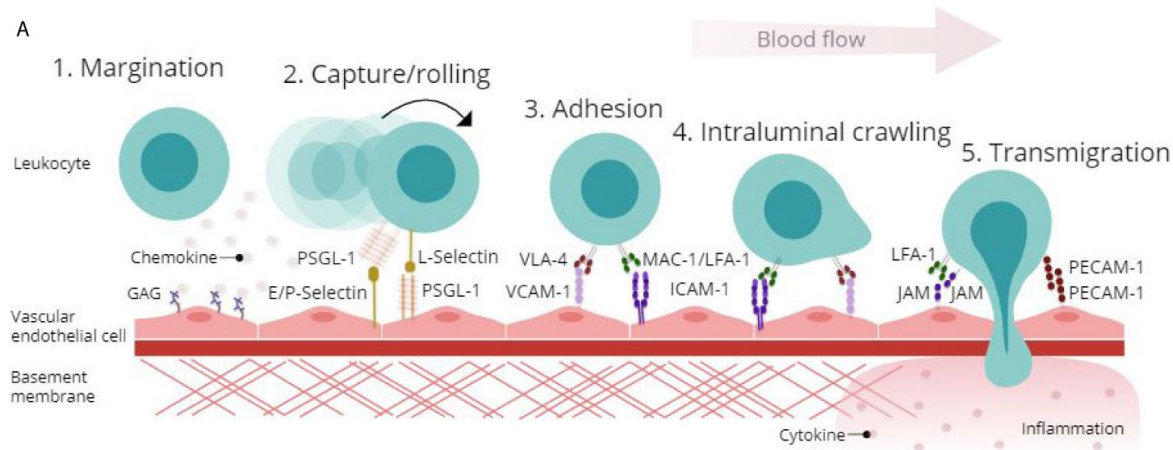

kapří erythrocyty a trombocyty

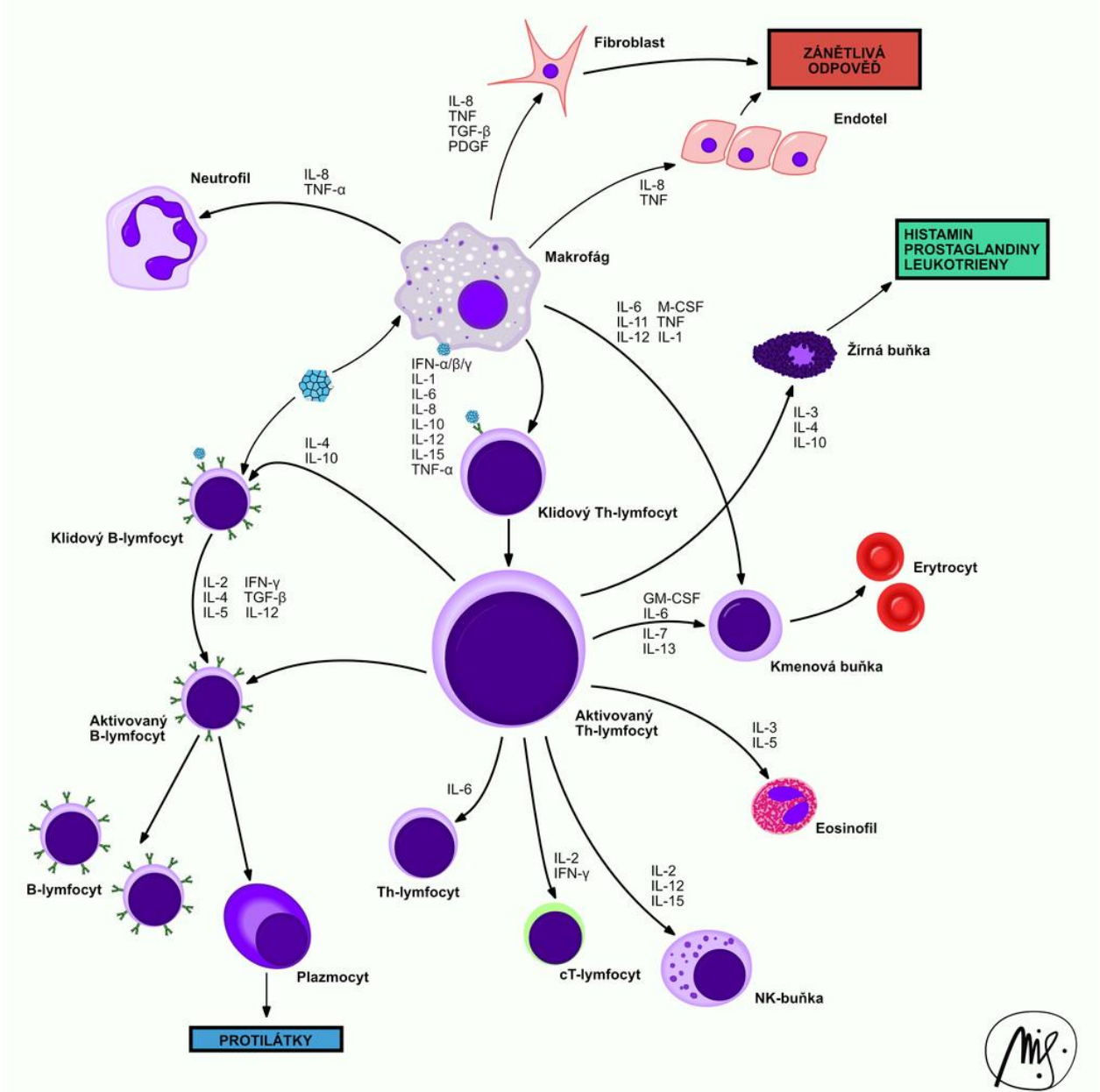

Endotelové buňky

- vrstva buněk vystýlající vnitřek cév
- bariérová funkce
- interakce s krevními destičkami a role ve srážení krve
- významně se podílejí na regulaci imunitní odpovědi
- aktivace prozánětlivými cytokiny a regulátory zánětu (tromboxany, leukotrieny) > zvýšení exprese adhezivních molekul > nasměrování a zlepšení přístupu imunitních buněk do tkání
- kromě adhezivních molekul produkují množství cytokinů ovlivňujících hematopoézu a aktivitu buněk

Spolupráce buněk imunitního systému

Imunitní orgány

- dochází v nich ke zrání a vzniku konečné fáze imunokompetentních buněk nebo k imunitní odpovědi
- propojeny krevním a lymfatickým systémem

Primární (centrální):

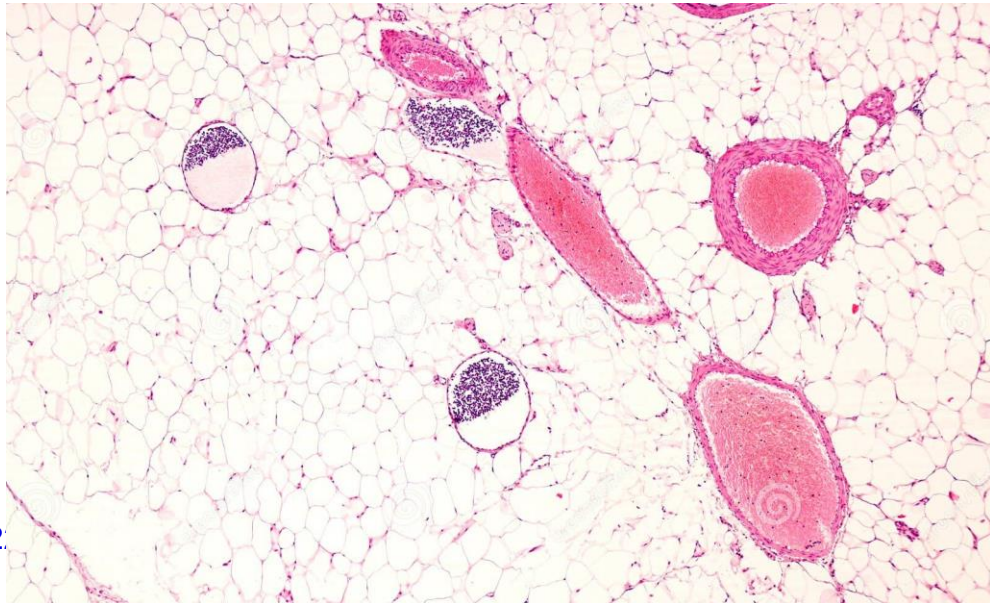
- kostní dřeň (produkce B lymfocytů), brzlík (produkce T lymfocytů), Fabriciova burza (ptáci)
- vznik, diferenciaci a zrání buněk

Sekundární (periferní):

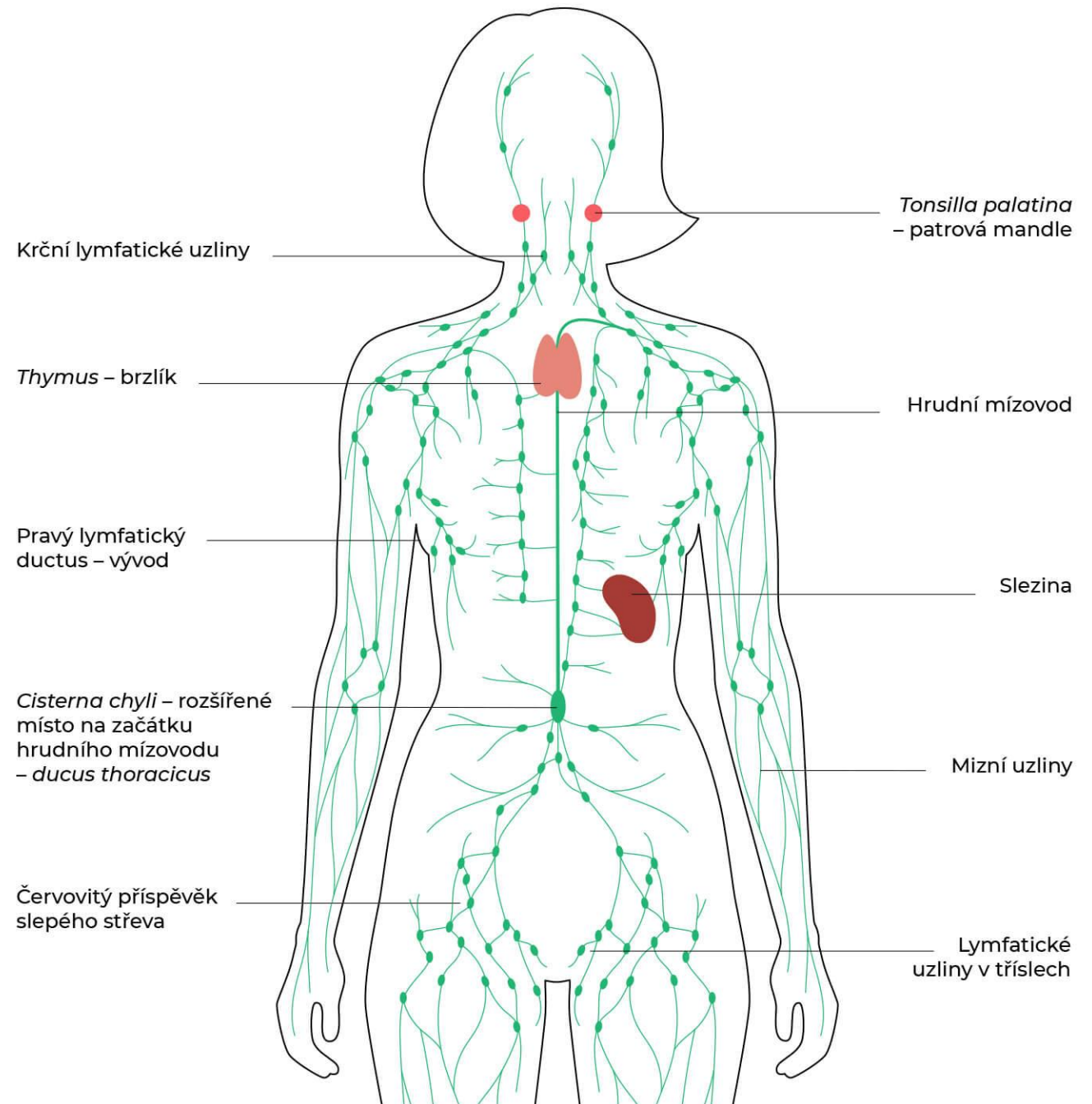
- lymfatické uzliny, slezina, mandle, Peyerovy pláty a další části slizničního lymfatického systému
- průběh imunitní reakce

Lymfatický systém

- udržování optimálních podmínek v mezibuněčném prostoru
- tkáňové prostory > krevní systém
- dospělý člověk cca 2,5 l / 24 h
- složení lymfy podobné krevní plazmě
- chlopně v cévách a kontrakce svaloviny cév
- **lymfatické kapiláry:** endoteliální buňky, fenestrace, mikrofibrily
- **lymfatické cévy:** *intima, media a adventicia*
- **lymfatické kmeny:** vlastní cévní zásobenění (*vasa vasorum*) a nervová inervace

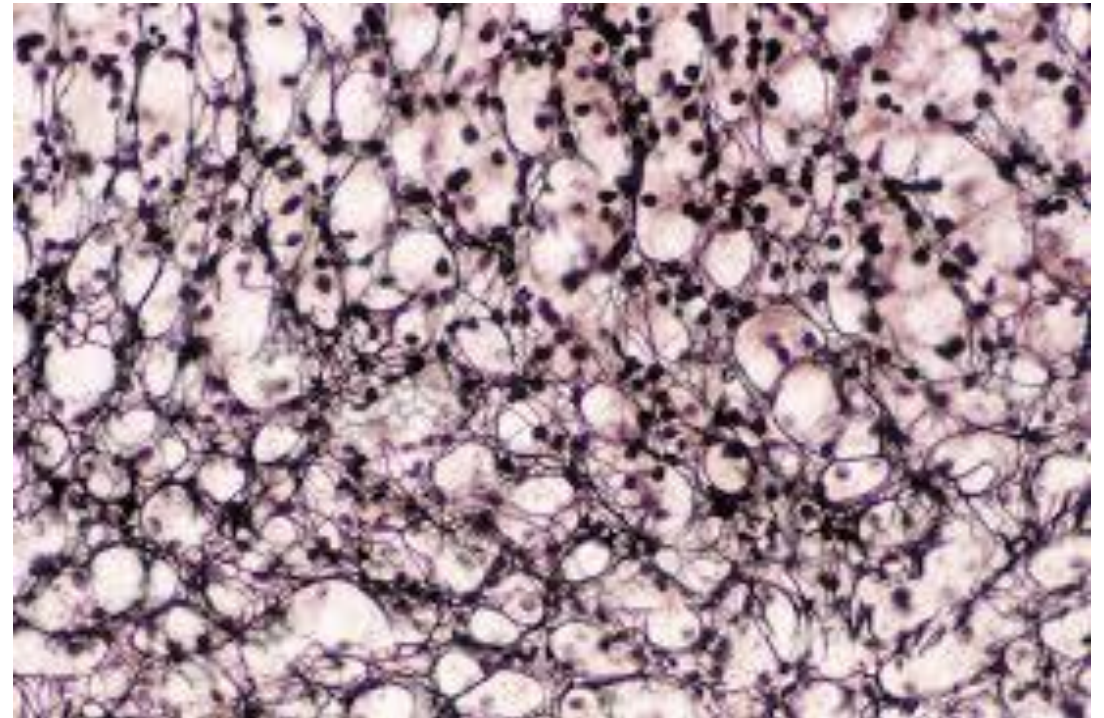
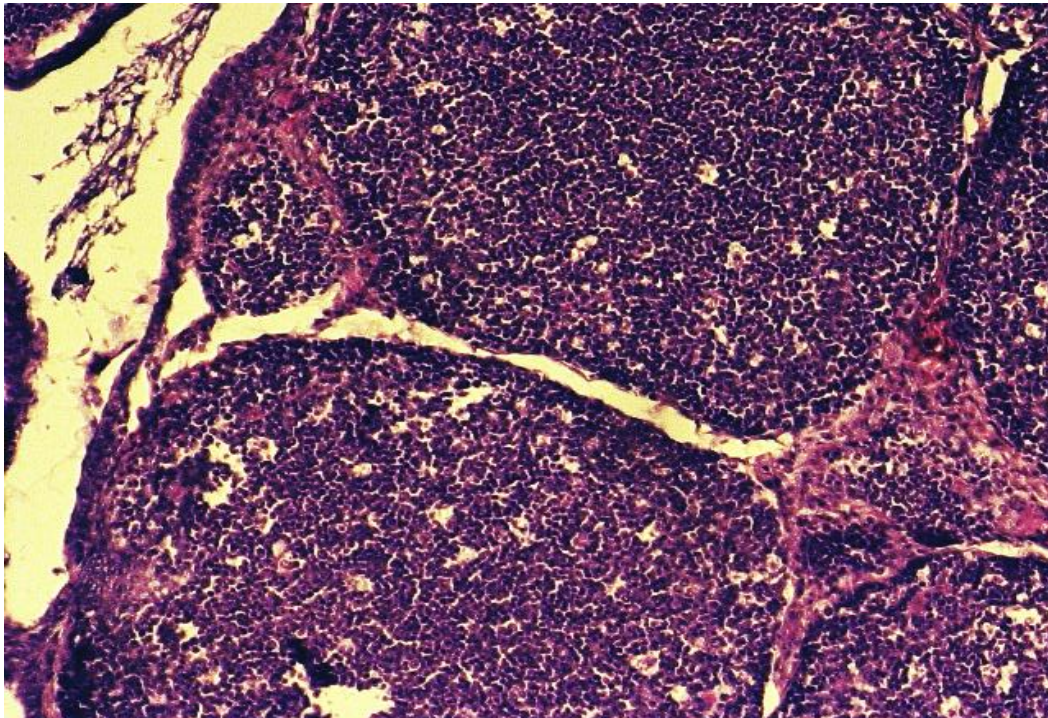

2.

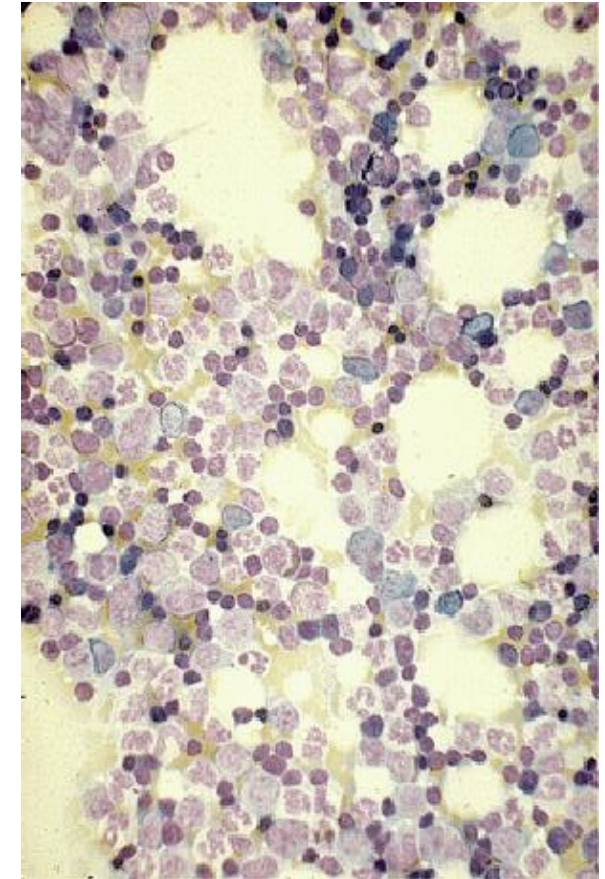
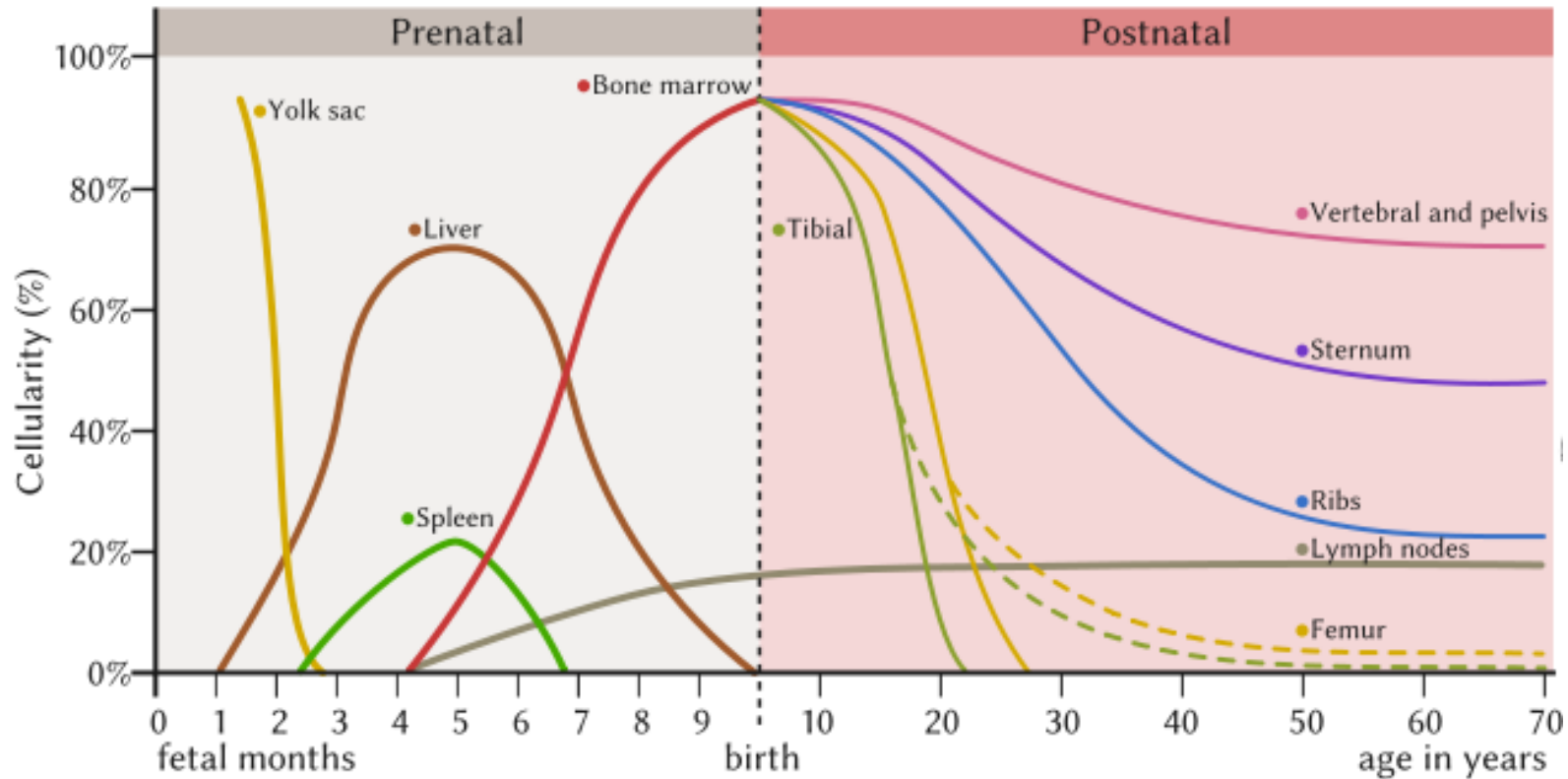
Struktura imunitních orgánů

- orgány solidní (obalené vazivovým pouzdem) nebo ostrůvky imunitních buněk v okolní tkáni
- lymforetikulární pojivo mezenchymového původu (vyjma brzlíku a mandlí)
- síť retikulárních fixních buněk s četnými plazmatickými výběžky a makrofágy
- volné imunokompetentní buňky (vývojová stádia lymfocytů, dendritické buňky, volné makrofágy, plazmatické buňky a granulocyty)
- amorfní hmota s retikulárními vlákny (kolagen III)

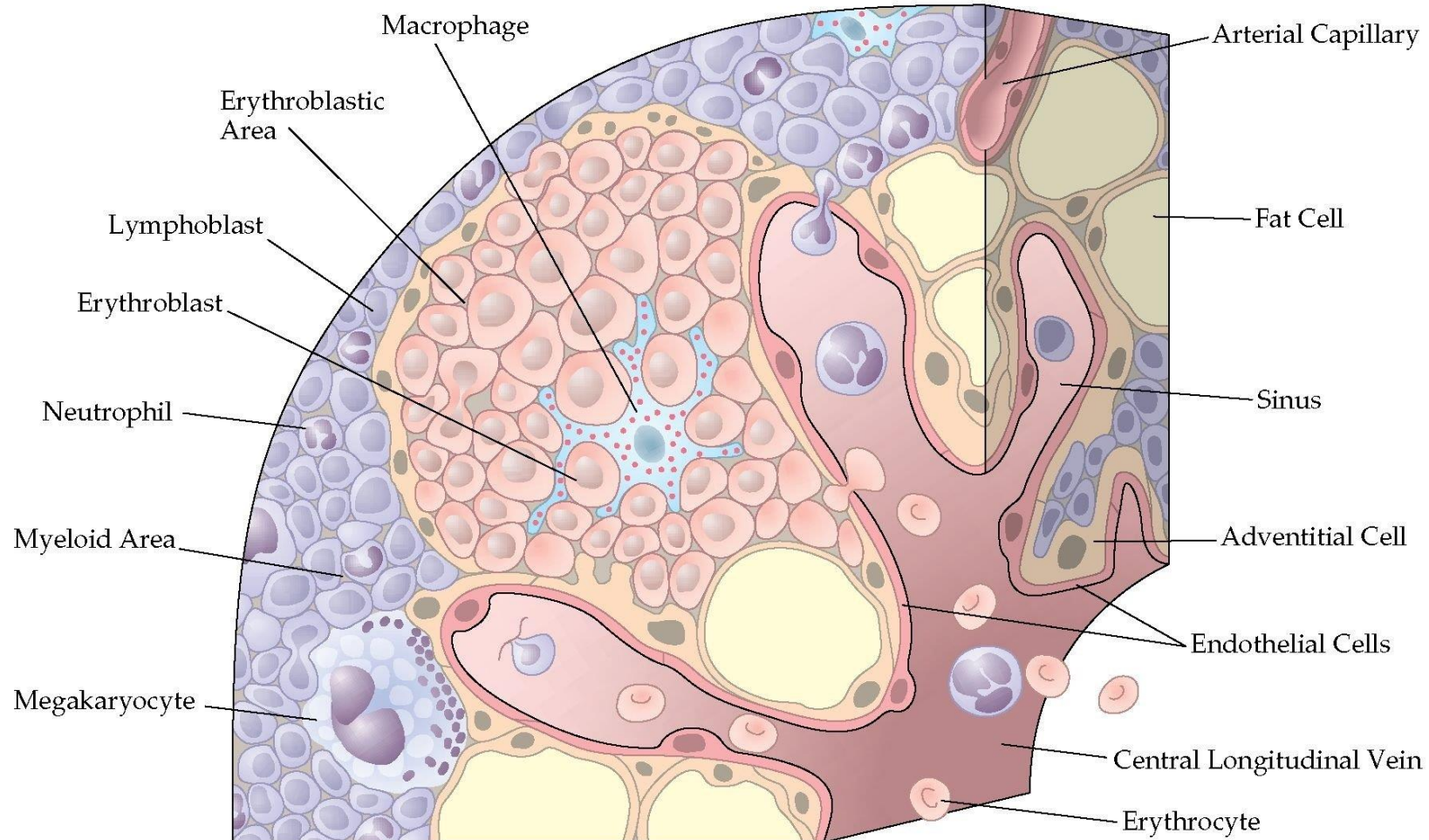
Kostní dřeň (*medulla ossium*)

- primární lymfatický orgán; hlavní krvetvorná tkáň
- její uplatnění se mění během ontogeneze
- embryonální vývoj - žloutkový vak, fetální játra, fetální slezina, **kostní dřeň**
- dospělost - **červená kostní dřeň** (obratle a ploché kosti jako např. pánevní a hrudní kost, klíční kost a další)
- postup retikulárního pojiva tukovými buňkami > žlutá kostní dřeň > ztráta tuku v pozdním věku (šedá kostní dřeň)

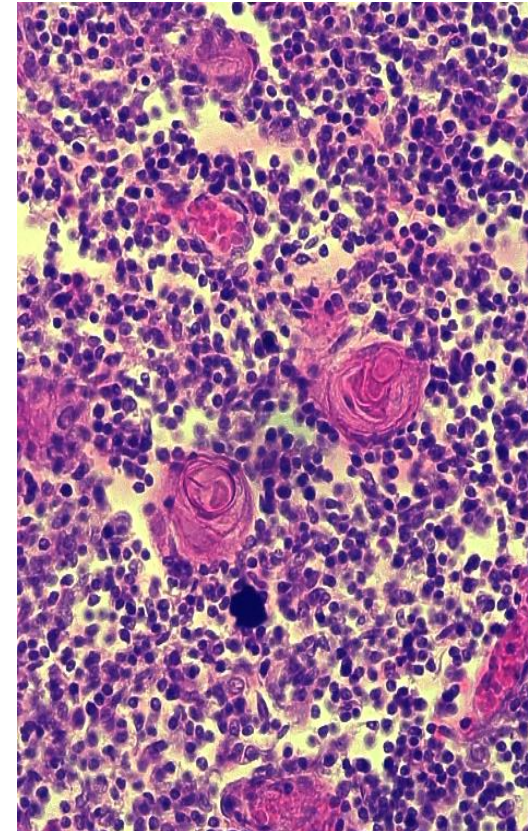
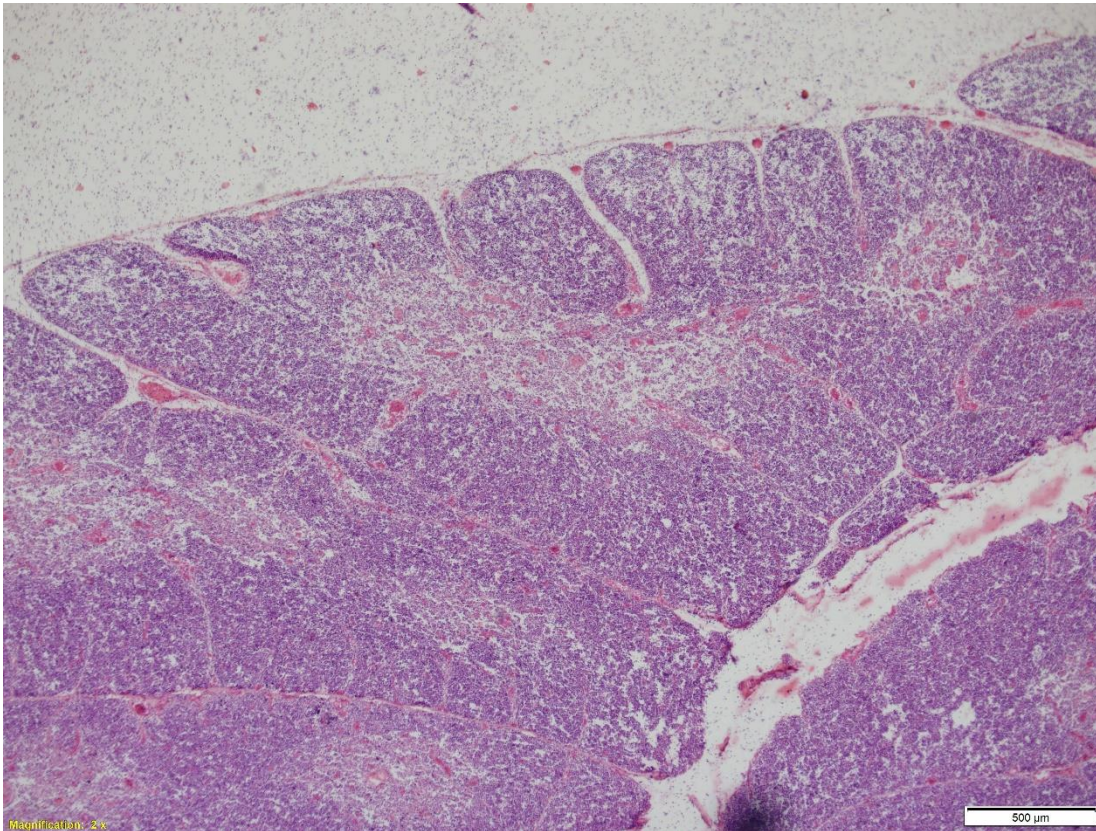
Kostní dřeň (*medulla ossium*)

- primární lymfatický orgán; hlavní krvetvorná tkáň
- erytroidní, myeloidní a lymfoidní linie buněk
- diferenciaci a zrání B lymfocytů

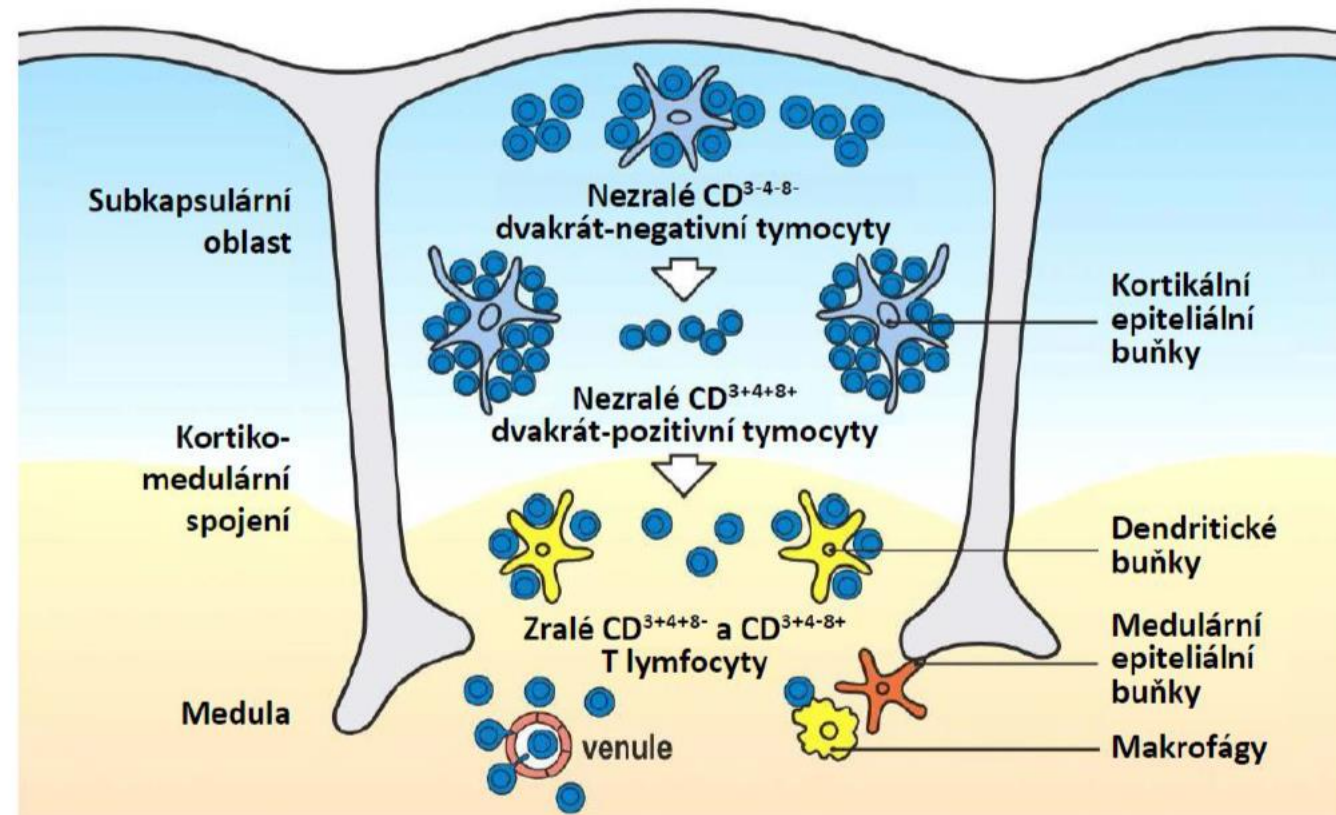
Brzlík (*thymus*)

- primární lymfatický orgán entodermálního (retikulární epitel) a mezenchymálního (lymfocyty a dendritické buňky) původu
- lokalizace za sternem
- s věkem proměnlivá velikost (zhruba od puberty involuce a nahrazení tukovou tkání)
- tkáň rozdělena do lalůček obklopených vazivovými septy a s rozlišitelnou kůrou a dření
- v dření se nacházejí Hassalova tělíska (produkce thymových hormonů)

Brzlík (*thymus*)

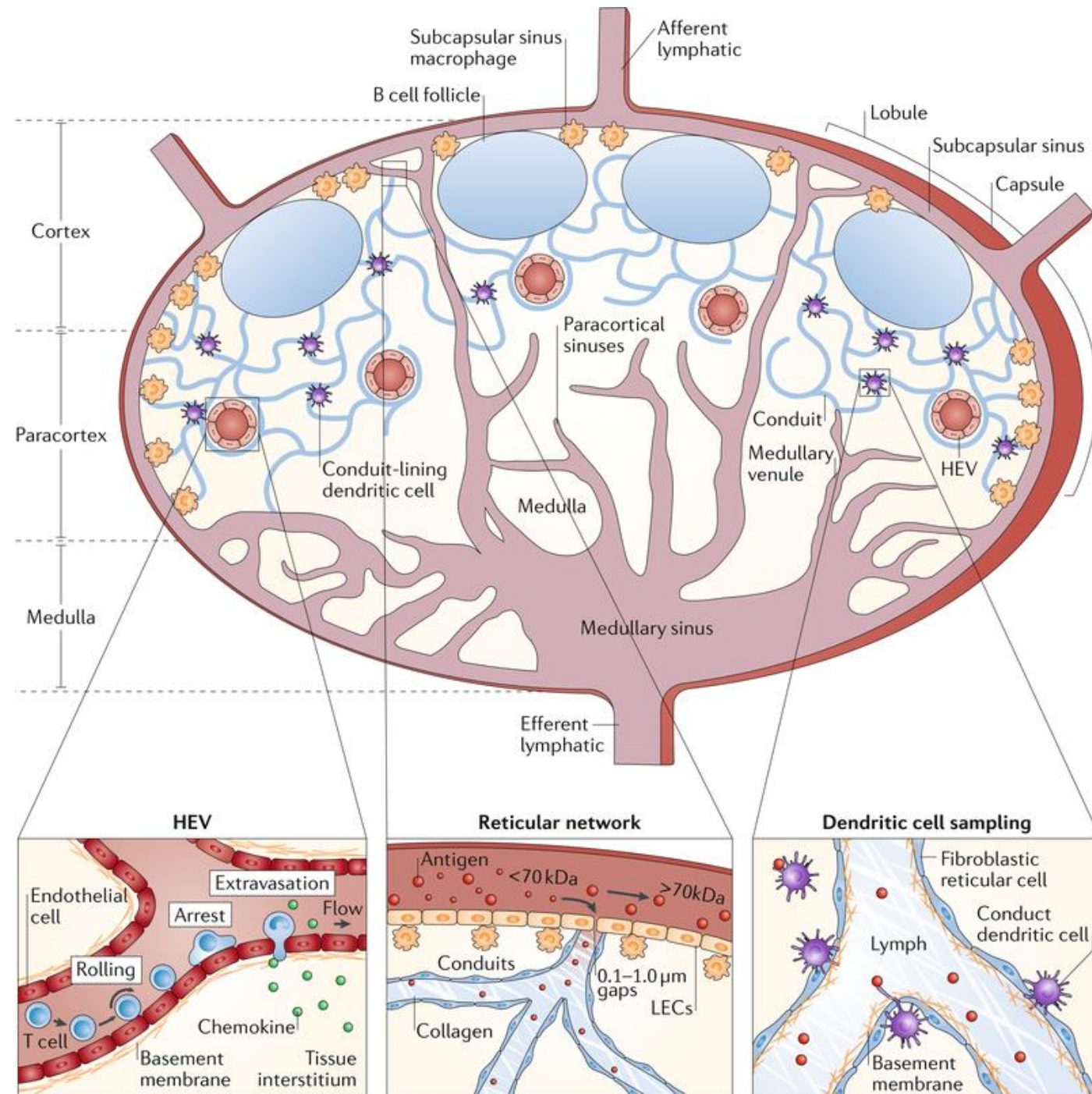
- diferenciacie lymfocytů v imunokompetentní T lymfocyty
- během ontogeneze látková stimulace vývoje sekundárních lymfatických orgánů
- kontrola proliferace, zrání, diferenciacie a získávání imunokompetence lymfocytů v thymu i v dalších lymfatických orgánech

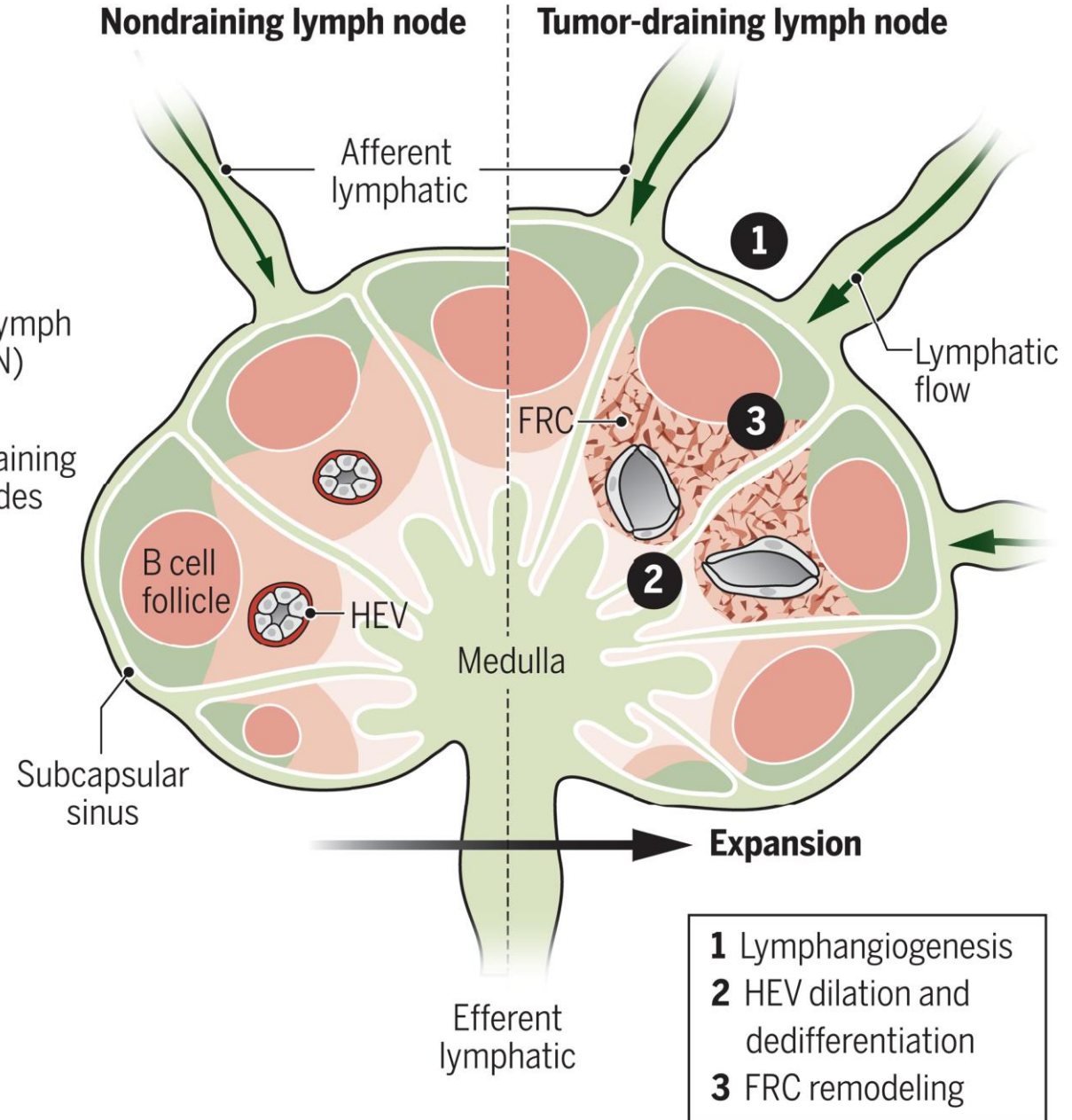
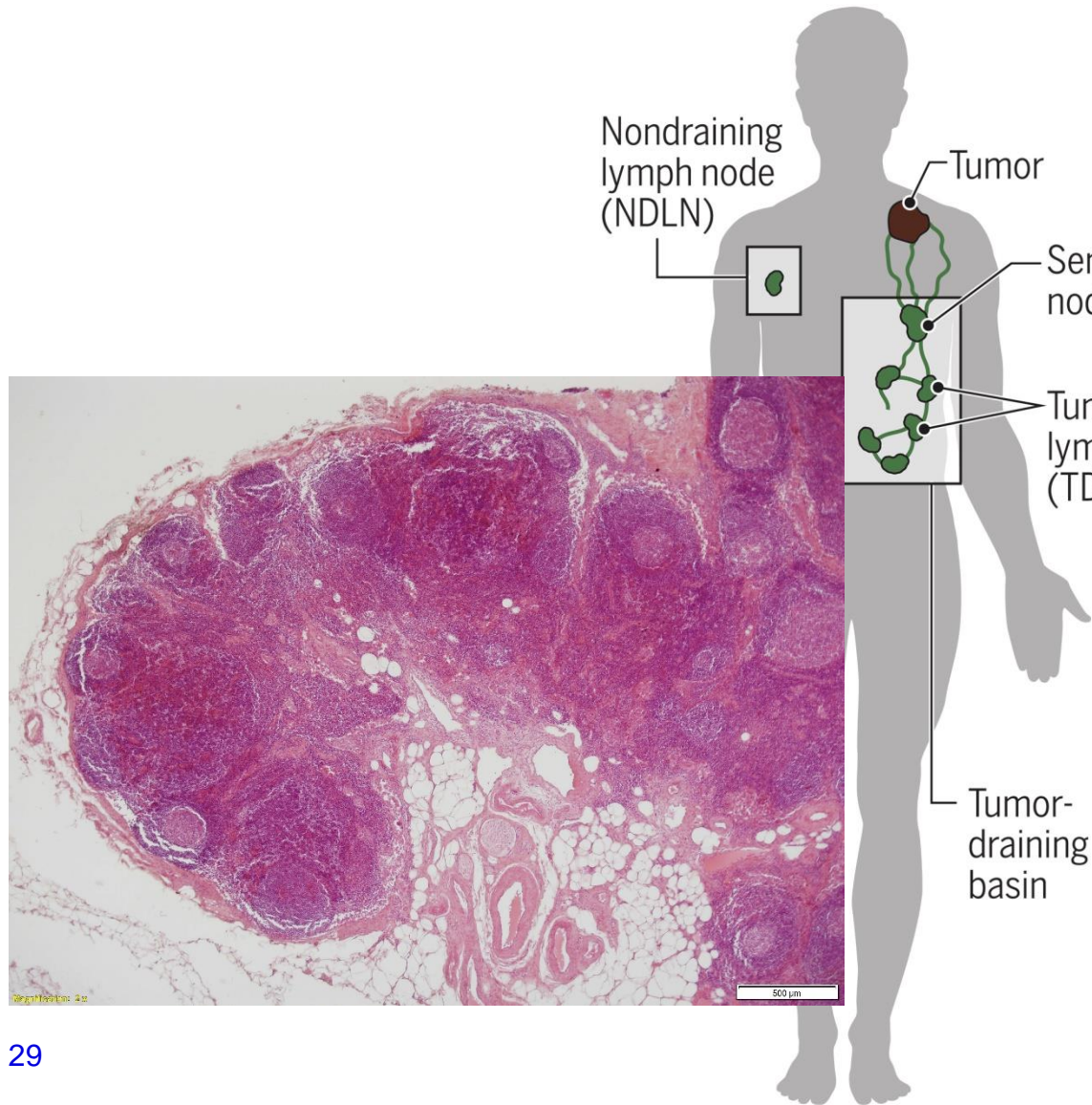
- hematohymická bariéra v kůře > vytvoření prostředí bez vnějších antigenů
- cévy s vysokým endotelem (high endothelial venules) ve dřeni

Lymfatická uzlina

- sekundární lymfatický orgán
- vazivovým pouzdrům obalené kulovité až oválné orgány (1 – 25 mm) na lymfatických cévách
- filtr lymfy
- přívodní lymfatické cévy přicházejí přes pouzdro a odcházejí z místa hilu
- rozlišitelná kůra a dřeň
- ve dřeni lymfatické uzlíky (primární a sekundární folikuly) s B lymfocyty a folikulárními dendritickými buňkami
- T lymfocyty přicestovalé z thymu přes HEV
- v dřeni siny a hojně makrofágy

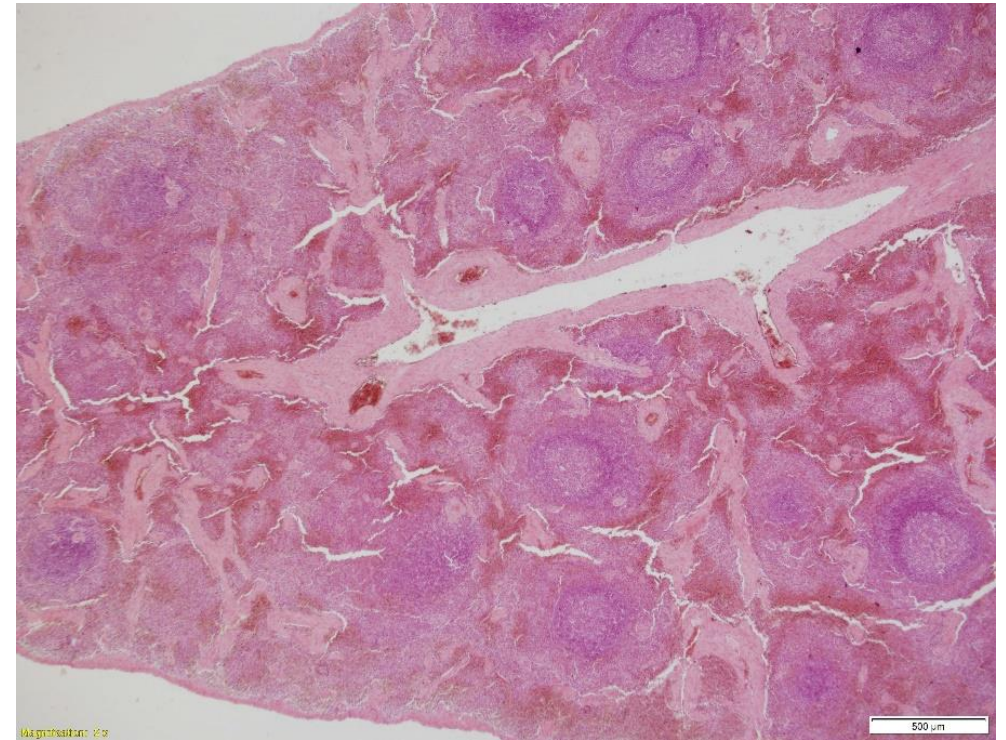
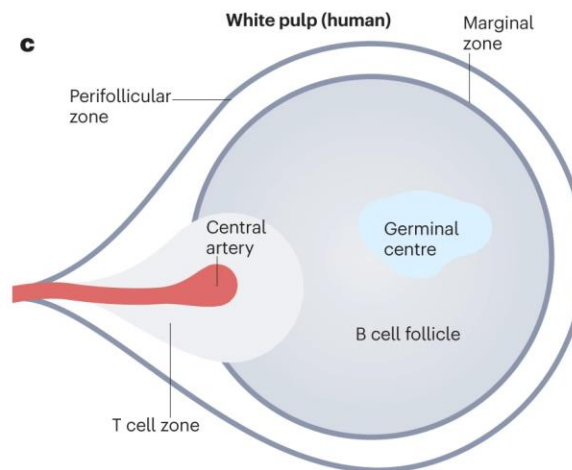
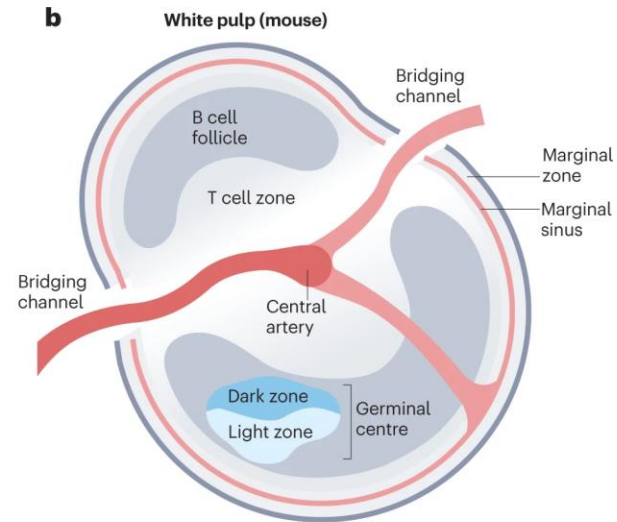
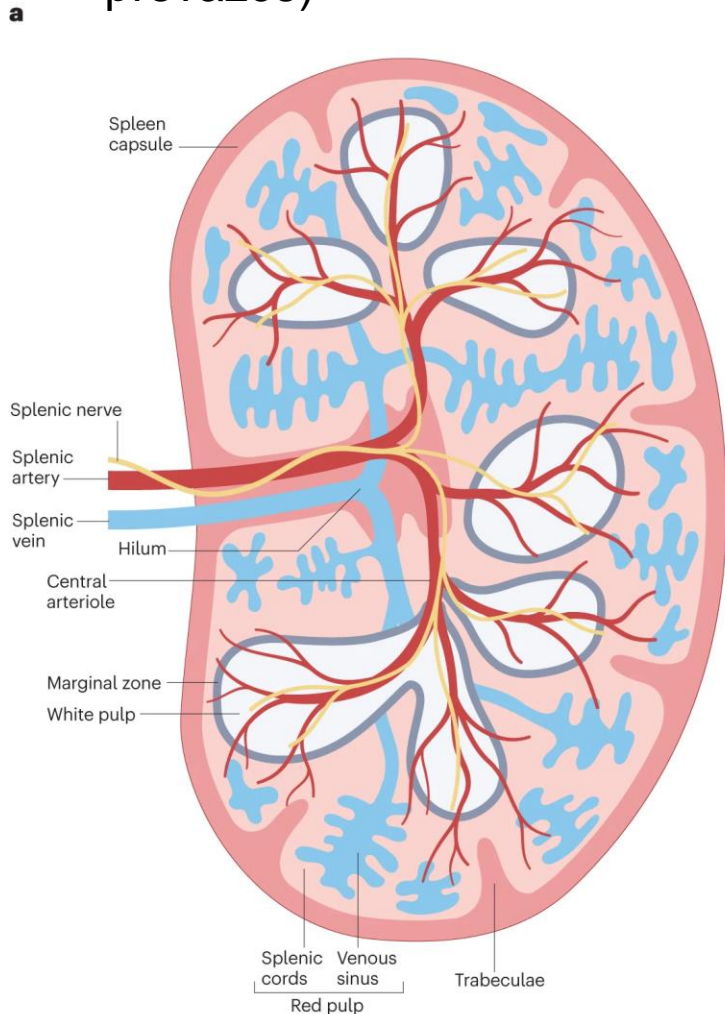

Lymfatická uzlina

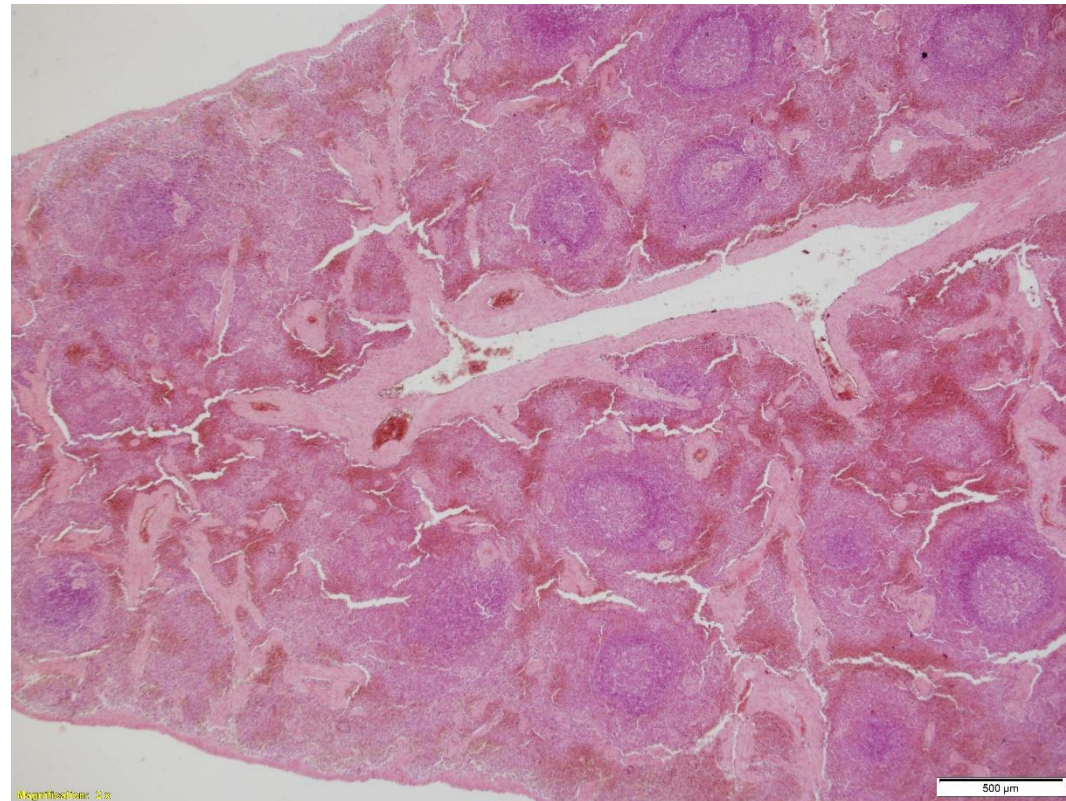
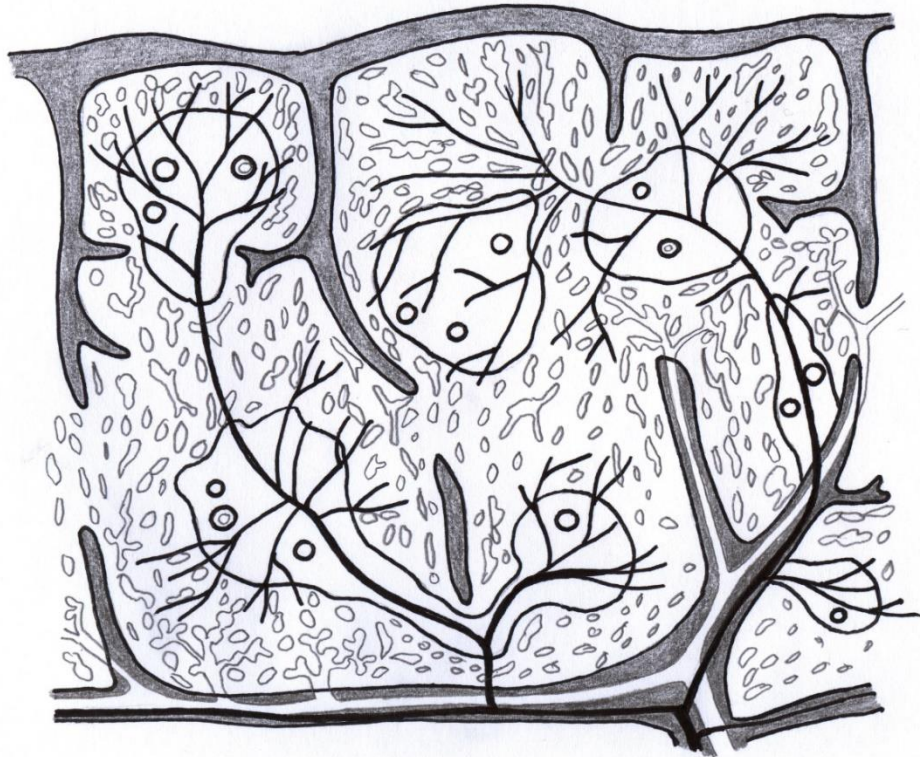
Slezina (*lien*)

- sekundární lymfatický orgán (u člověka největší z lymfatických orgánů ~150 g)
- na povrchu vazivové pouzdro vysílající dovnitř trámce
- vnitřní parenchym označován jako bílá (lymfatické uzlíky) a červená pulpa (krevní siny, Billrothovy provazce)

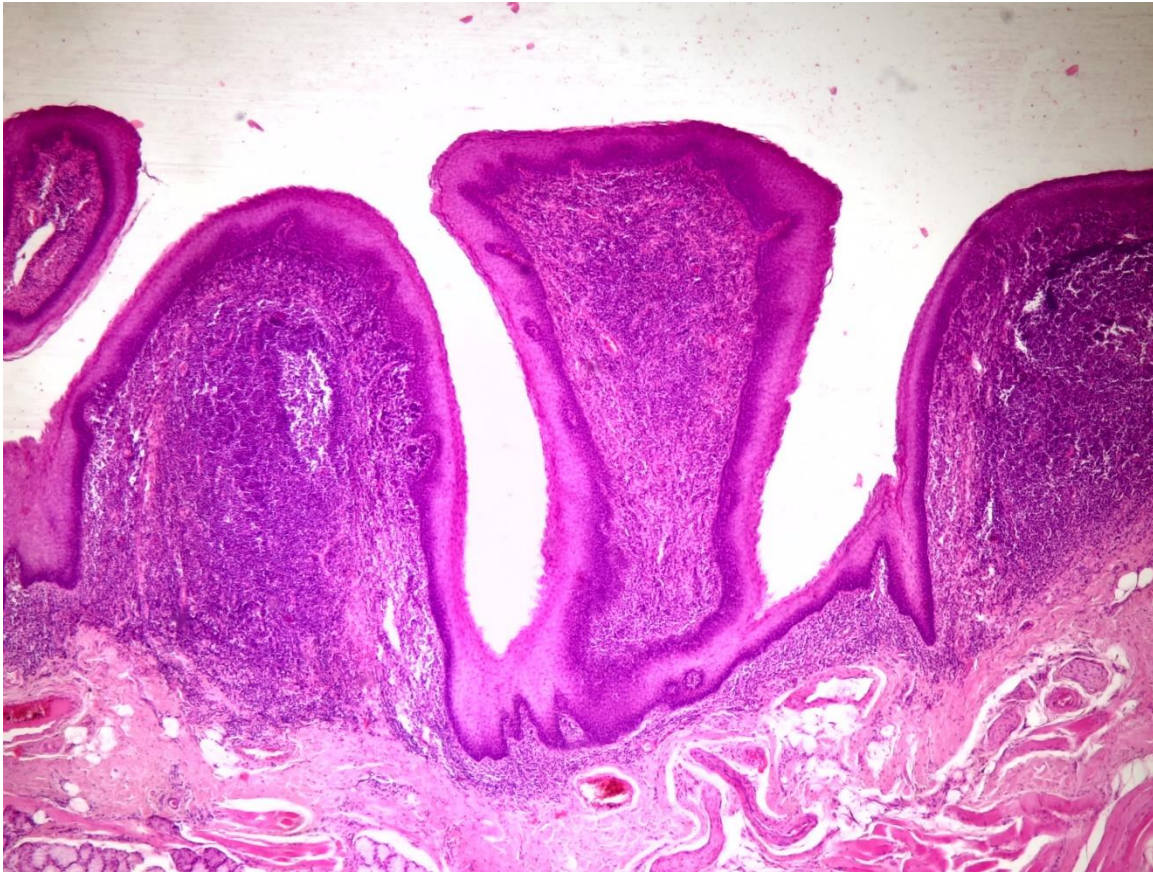
Slezina (*lien*)

- filtr krve
- a. lienalis přichází v místě hilu > průchod trámci > větvení > vstup do bílé pulpy - periarteriální lymfatické pochvy (PALS; T lymfocyty) a lymfatické uzlíky (B lymfocyty) > průchod přes marginální zónu (makrofágy a dendritické buňky) > krevní siny > postkapilární a dřeňové žíly > v. lienalis
- produkce protilátek a imunokompetentních buněk
- vychytávání a destrukci opotřebovaných erytrocytů
- zásobárna krve

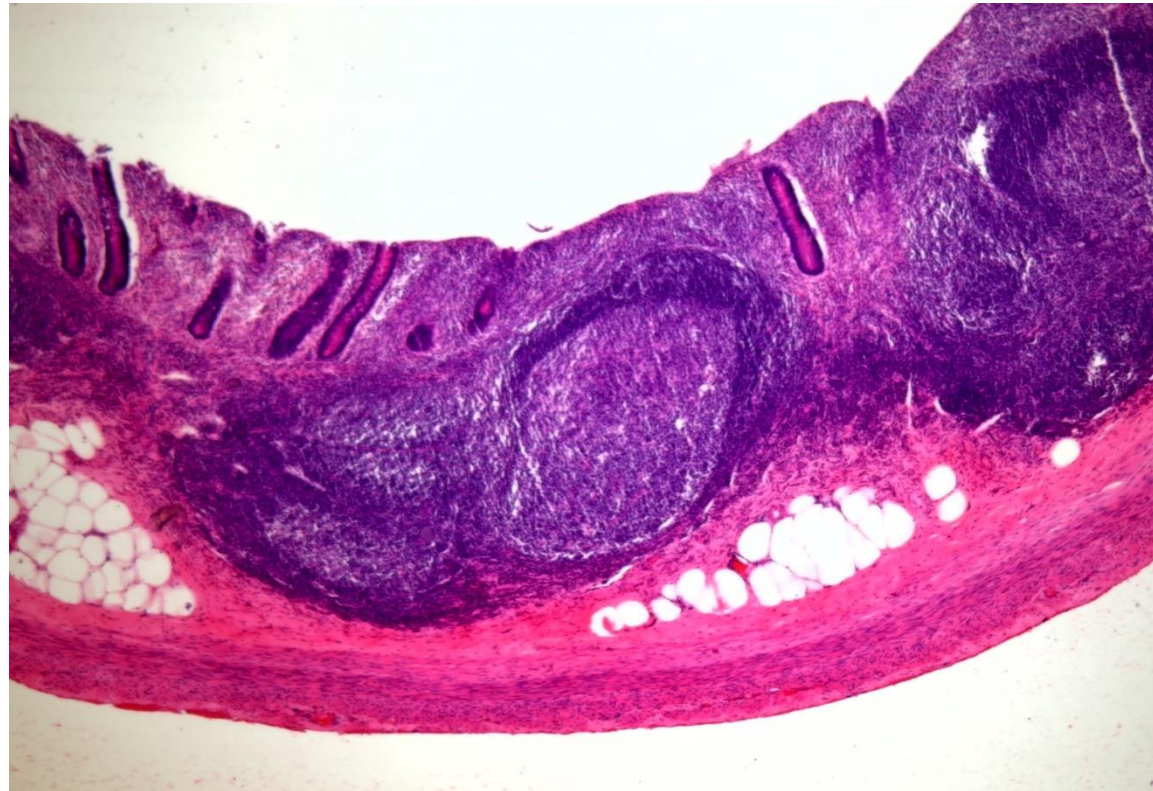
Mandle (*tonsillae*)

- sekundární lymfatické orgány
- imunitní dozor (kontrola přijímané potravy a vdechovaného vzduchu)
- Waldeyerův okruh: nosohltanové (nosní – klenba nosohltanu), patrové mandle (krční), jazykové (pod sliznicí kořene jazyka) a tubulární mandle (pod sliznicí hltanu okolo ústí Eustachovy trubice)
- vrstevnatým dlaždicovým epitelem
- mohou mít vytvořeny krypty (*tonsilla palatina*)

Slizniční imunitní systém

- MALT – *mucosa-associated lymphoid tissue*
- GALT – *gut-associated lymphoid tissue* (Peyerovy pláty, apendix)
- BALT – *bronchi-associated lymphoid tissue* (mandle)
- VALT – *vulvovaginal-associated lymphoid tissue*
- neopouzdrěná difúzní lymfatická tkáň ve slizničním nebo podslizničním vazivu (*lamina propria mucosae*)
- lymfatické uzlíky s T a B lymfocyty, dendritickými buňkami
- fyziologické bariéry, řasinkové epitely, specializované epitelové buňky (pinocytóza), intraepitelové lymfocyty

MUNI SCI

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY